

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ПЕДАГОГІЧНИХ НАУК УКРАЇНИ
Інститут педагогічної освіти і освіти дорослих

ПРОФЕСІОГРАМИ І ПСИХОГРАМИ
ПРОФЕСІЙ ПЕДАГОГІЧНОГО
СПРЯМУВАННЯ

Методичний посібник

Кіровоград-2014

ББК 74.200.526
УДК 37.048.4
С 38

Рекомендовано до друку Вченою радою Інституту педагогічної освіти і освіти дорослих НАПН України (протокол № 6 від 30 червня 2013 р.)

Редактор:

Помиткін Е.О. — доктор психологічних наук, професор

Рецензенти:

Рибалка В.В. — доктор психологічних наук, професор

Алексєва Г.В. — кандидат психологічних наук

С 38

Синявський В.В.

Професіограми і психограми професій педагогічного спрямування : метод. посібник / В.В. Синявський. — Кіровоград : Імекс-ЛТД, 2014. — 84 с. ISBN 978-966-189-332-9

До методичного посібника включено професіограми і психограми професій педагогічного спрямування, короткий словник найуживаніших понять.

Професіограми і психограми містять інформацію про загальну характеристику професій, санітарно-гігієнічні умови та безпеку праці, вимоги професії до особистості працівника, протипоказання до навчання та виконання професійних обов'язків, можливості професійного навчання та перспективи зайнятості. У психограмах подані професійно важливі якості, наявність яких дає людині можливість стати кваліфікованим фахівцем за професією, психодіагностичні методики їх визначення та діагностичні показники.

Практичне використання професіографічних матеріалів може підвищити ефективність профорієнтаційної роботи на педагогічні професії.

Посібник призначений для працівників освіти і широкого кола фахівців, які займаються питаннями професійної орієнтації.

ББК 74.200.526
УДК 37.048.4

ISBN 978-966-189-332-9

© Інститут педагогічної освіти і освіти дорослих НАПН України, 2014
© В.В. Синявський, 2014
© ТОВ «Імекс-ЛТД», 2014

ЗМІСТ

Передмова	4
1. Професіографічне забезпечення професійної орієнтації у системі педагогічної освіти	6
2. Професіограми і психограми професій педагогічного спрямування	
Аніматор	11
Вихователь дитячого садка	17
Гувернер	22
Майстер виробничого навчання	27
Педагог-організатор	32
Соціальний педагог	47
Соціальний працівник	53
Учитель	59
3. Короткий термінологічний словник	66
Список рекомендованої літератури	83

ПЕРЕДМОВА

В умовах переходу України до ринкових відносин, створення нових форм власності і ринку праці, структурної перебудови економіки і виходу країни з кризового стану, в усіх галузях господарства потрібні творчі висококваліфіковані працівники, які можуть ставити і розв'язувати завдання підвищеної складності, привносити нові якості в соціальне і виробниче життя сьогодні і в майбутньому. Це вимагає пошуку адекватних цим умовам форм роботи з учнівською молоддю для підвищення ефективності професійної орієнтації на професії педагогічного спрямування, комплексної науково-практичної системи підготовки людини до самостійного, свідомого вибору професії.

Що ми маємо на увазі, коли говоримо про підвищення ефективності професійної орієнтації? Це, в першу чергу, забезпечення інформацією про професії. Адже основу профорієнтації складають глибоке знання змісту й умов професійної діяльності, правильні уявлення про вимоги до індивідуально-психологічних особливостей працівника.

Незаперечним і загальноприйнятим є те, що вибір професії ґрунтується на співставленні індивідуально-психологічних якостей людини і вимог до неї тієї чи іншої професії. Тому необхідною умовою вирішення практичних завдань професійної орієнтації є всебічне і глибоке знання різних видів професійної діяльності та її специфіки. Не менш важливою є й інформація про вимоги, які пред'являє та чи інша професія до працівника. Така інформація вкрай необхідна і педагогічним працівникам, класним керівникам, практичним психологам, які надають учнівській молоді допомогу у професійному самовизначенні, виборі чи зміні професії.

В умовах дефіциту такої інформації фахівцям з профорієнтації, профконсультантам, практичним психологам доводиться працювати «наосліп», спираючись на випадкові знання про вимоги різних професій до особистості фахівця і, відповідно, інтуїтивно підбирати людині, яка звернулася за допомогою, професію. Варто звернути увагу й на те, що суб'єктивні уявлення про професії не завжди адекватно відображають внутрішню, приховану від зовнішнього спостереження психологічну структуру діяльності і можуть ввести працівника в оману. Це таїть у собі небезпеку спрощеного підходу до розв'язання життєво важливої проблеми людини — вибору професії.

Вибір професії у житті кожної людини — важливе та відповідальне рішення і багато в чому визначає весь її життєвий шлях. Кажуть, що вибір професії — це друге народження людини. Від того, наскільки вдало буде зроблений вибір професії, залежить, яке місце у колективі, в суспільстві займе людина. Відомий український психолог і педагог К. Д. Ушинський

писав, що якщо людина вдало вибере собі роботу і вкладе в душу, то щастя само її віднайде. Правильне професійне самовизначення особистості важливе і для країни в цілому, бо від успішної роботи за вибраним фахом залежить зростання економічного потенціалу держави, підвищення продуктивності праці.

Останнім часом нагальні потреби практики профорієнтаційної роботи викликали інтерес до вивчення професій, розробки їх професіограм. Але, не дивлячись на певні зрушення у вивченні професій, доводиться визнати, що орієнтованість у безмежному просторі професій залишається дуже слабким місцем у підготовці особистості до вибору професії, профілю професійного навчання тощо. До того ж ті професіографічні матеріали, що є на сьогоднішній день, не задовольняють зростаючих запитів практики. Вони мають ряд недоліків, зокрема, в них відсутній перелік професійно важливих якостей, можливостей професійного навчання, протипоказань до оволодіння професією та виконання професійних обов'язків. Слід також визнати, що на сьогодні працівники освіти не мають досить репрезентативного масиву всебічного опису професій (професіограм).

Працівники освіти, профконсультанти, практичні психологи, маючи дані про індивідуально-психологічні особливості учнівської молоді, про її можливості і, маючи у своєму розпорядженні інформацію про конкретні професії, діють надалі зі знанням справи. Вони мають можливість організовано впливати на професійну спрямованість учнівської молоді, надавати їй допомогу щодо вибору чи зміни професії, форми професійного навчання з урахуванням здібностей кожного, нахилів, можливостей, підготувати її до тих психологічних труднощів, які можуть виникнути в процесі навчання чи професійної діяльності, підказати, у якому напрямку з найбільшою ймовірністю слід очікувати успіхів. З іншого боку, ознайомлення учнівської молоді з професіографічною інформацією дає їй змогу усвідомлювати свої індивідуальні можливості і здібності, більш адекватно співставляти їх з вимогами конкретної професії. Це також розвиває її самопізнання, адекватну самооцінку і самовиховання. Тобто, професіографічна інформація спонукає особистість «аналізувати» себе, «приміряти» професію до себе, проводити самоконсультацію щодо вибору професії, профілю професійного навчання, місця роботи.

Слід зауважити, що в психограмах професій, розміщених у посібнику, професійно важливі якості подаються не в плані визначення професійної придатності, а для ознайомлення із ними з тим, що їх наявність дає можливість людині стати кваліфікованим фахівцем за професією, майстром своєї справи.

1. ПРОФЕСІОГРАФІЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ОРІЄНТАЦІЇ У СИСТЕМІ ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ

Професійна орієнтація як складна науково-практична система підготовки особистості до вибору чи зміни професії, профілю навчання, працевлаштування базується на двох основних передумовах, що складають інформаційну і методичну основу її заходів та забезпечують усій профорієнтаційній роботі необхідну конкретність, цілеспрямованість й науково-методичну забезпеченість. По-перше, вона базується на глибоких знаннях змісту й умов професійної діяльності, правильних уявленнях про вимоги професій до індивідуально-психологічних, психофізіологічних та особистісних якостей людини і, по-друге, на психодіагностичній оцінці індивідуально-психологічних особливостей людини та співставленні одержаних результатів з вимогами різних видів діяльності до особистості працівника, тобто професіографічне та психодіагностичне забезпечення профорієнтації є однією з провідних пеоредумов підвищення ефективності профорієнтаційної роботи.

Важливою і необхідною умовою ефективної профорієнтаційної роботи є наявність науково обґрунтованих професіографічних матеріалів (професіограм). Гострота цього питання визначається тим, що школа, професійні навчальні заклади не мають систематизованої професіографічної інформації про світ професій. Складність вирішення вказаного питання обумовлюється і тим, що світ професій є досить динамічним. Відсутність знань про психологічний зміст професій може мати негативні наслідки при виборі чи зміні професії, профілю навчання, працевлаштуванні. Як образно сказав психолог Т. Харрелл: «Опис роботи є серцем профорієнтації».

Проведення профорієнтаційної роботи ґрунтується на співставленні знань про професії і знань про індивідуально-психологічні якості людини. Тому основою і необхідним етапом вирішення організаційних та методичних питань профорієнтації є вивчення конкретних видів професійної діяльності, визначення тих вимог, які вони ставлять до людини як суб'єкта праці. Без професіографічного матеріалу будь-яка профорієнтаційна робота буде безпредметною і малопродуктивною. Професіограми поряд з психодіагностичним інструментарієм є фундаментальною основою професійної орієнтації. Адже без змістовних, періодично оновлюваних професіограм або професіокарт, що включають комплексно систематизовану інформацію про професію, структуру і нормативи професійної придатності, створення ефективної системи професійної орієнтації у системі педагогічної освіти лишається лише добрим побажанням.

Основною метою вивчення різних видів професійної діяльності з метою професійної орієнтації є надання практичним психологам і педагогічним працівникам соціально-економічної, технологічної, санітарно-гігієнічної характеристик професій педагогічного спрямування, визначення вимог, які вони висувають до індивідуально-психологічних, психологічних і особистісних характеристик людини. Результатом вивчення професії є професіограма, в якій об'єктивні особливості трудового процесу, його технічні, технологічні, організаційні та інші характеристики перекладаються на мову психофізіологічних та соціально-психологічних понять. Це необхідно для того, щоб створити єдину основу для співставлення особливостей професії і людини.

Зазначимо, що професіографічний матеріал повинен містити в собі не тільки аналіз індивідуально-психологічних особливостей, але й аналіз професійних ставлень і ціннісних орієнтацій, важливих для характеристики професії, інформацію про можливості прояву творчості в даній професійній діяльності, ініціативи, самостійності, можливості самореалізації та застосування новітньої техніки. У професіографічному матеріалі елементи характеристики професійної діяльності повинні бути показані не ізольовано, а як деяка їх сукупність, що створює психологічну структуру професії. Структура професіограми, обсяг її окремих частин, ступінь узагальнення і детальності опису тих чи інших особливостей професії визначаються, як правило, метою її вивчення. Але в інтересах наступної системної обробки професіограм і їх практичного використання доцільно, щоб кожна з них будувалась за типовою схемою з використанням єдиної термінології, що позначає трудові операції й індивідуально-психологічні якості людини, задіяні в процесі їх виконання.

При вивченні професії необхідно дотримуватися певної схеми, але не можна допускати в цьому питанні шаблону. Професіограма має відповідати ряду загальних вимог: а) чітко виділяти предмет і результат праці; б) подавати опис професії цілісно, в системі характеристик, не виділяючи її окремих складових; в) показувати можливості розвитку людини в процесі професійної діяльності, динаміку психологічних новоутворень, перспективи змін у самій професії; г) бути спрямованою на вирішення практичних завдань (профінформації, профконсультації, профвідбору, підбору), професійного навчання, працевлаштування; д) подавати описання професійно важливих якостей, які не можуть бути компенсованими.

Вивчення професії передбачає не тільки аналіз ступеня активності в процесі праці окремих аналізаторів, перцептивних, мнемічних та інтелектуальних процесів спеціаліста, але й виявлення психологічної структури його діяльності в цілому. Професіографічна інформація має відобража-

ти компетентність спеціаліста в даному виді діяльності. Структурування вивчення професій повинно будуватися на визначенні найбільш складних вузлових моментів процесу праці (одночасне керування декількома об'єктами, приймання та переробка інформації в умовах перешкод, дефіциту часу та інше), визначення небезпечних «вузьких» місць у роботі, втрата ефективності в ситуаціях надмірної напруги, що викликається як технологічними, так і соціально-психологічними причинами.

Слід відмітити, що повнота профорієнтаційних професіограм залежить від цільового призначення вивчення професій. Професіограма є повним описанням виробничо-технічних, технологічних, соціально-психологічних, медико-гігієнічних умов професійної діяльності і психологічних та психофізіологічних вимог, які професія пред'являє людині. У повній професіограмі вказуються функції даної професії і утруднення в її освоєнні, пов'язані з певними індивідуально-психологічними особливостями людини. Вона включає психограму — портрет ідеального або типового професіонала, сформульований у термінах психологічно вимірюваних властивостей. Психологічна психограма складається в результаті психологічного вивчення професійної діяльності.

Професіографічний матеріал необхідний для професійної інформації, тобто для ознайомлення учнівської молоді з особливостями тієї чи іншої професійної діяльності. Такі знання потрібні для формування в людини уміння самостійно орієнтуватися в світі професій, для активізації пізнавальних і професійних інтересів, стимулювання самопізнання і «примірювання» власних інтересів і здібностей до майбутньої професійної діяльності. Тому професіограми, розроблені для цілей профінформації, характеризуються широтою викладу. Вони повинні розкривати привабливі, творчі моменти діяльності, її труднощі, основні вимоги до індивідуально-психологічних особливостей працівника, процес професійної підготовки, особливості професійного середовища та інше. Професіографічні матеріали для цілей профінформації повинні мати деяку впливову силу, щоб ці матеріали про професії були привабливими, щоб після ознайомлення з ними хотілося б оволодіти цими професіями. Професіографічна інформація має бути методичною основою змісту всіх профінформаційних заходів. Без такої інформації вони будуть мати схоластичний характер, не викликають пізнавальної активності щодо вибору чи зміни професії, профілю професійного навчання, працевлаштування.

Відмітимо, що тільки системна побудова форм і методів профінформаційної роботи на професіографічній основі може активізувати підготовку учнівської молоді до вибору чи зміни професії, професійного навчання, працевлаштування. Ця система не може обмежуватися якоюсь одною

формою чи методом і ставити їх в основу всієї роботи з профінформації. Вона проявляє себе у побудові складної і копіткої роботи з усіма верствами населення, особливо з молоддю. Ця робота має бути спрямована на підготовку особистості до свідомого і самостійного професійного самовизначення. Сутність цієї роботи полягає в тому, щоб учнівська молодь могла самостійно зорієнтуватися в широкому діапазоні різних видів професійної діяльності педагогічного спрямування, могла оволодіти способами виявлення й аналізу (у доступній для неї формі) психологічної структури професії, своїх індивідуально-психологічних особливостей, нахилів, здібностей, які мають суттєву значущість для вибору професії, шляху професійного навчання, працевлаштування.

Широка і глибока професіографічна інформація про професії потрібна також профконсультантам, які допомагають учнівській молоді у виборі чи зміні професії, профілю навчання, у працевлаштуванні. Оскільки професіограма є систематизацією інформації про професії, то вона стає тим необхідним матеріалом, на якому повинні будуватися методичні прийоми професійної консультації, бесіди.

Професіографічна інформація стосовно розумового, психологічного і фізичного розвитку клієнта, його освіти і здоров'я, про характер професійної підготовки, про різні психофізіологічні компоненти (сенсорні процеси, розумові дії, психічні процеси), а також деякі особистісні особливості дозволить профконсультанту співставити вимоги професії з можливостями особистості і дати обґрунтовану пораду щодо вибору професії, профілю навчання, працевлаштування.

Таким чином, використання професіографічного матеріалу в профконсультації має свої особливості. Професіограма дозволяє профконсультанту правильно визначити критерії придатності учнівської молоді до педагогічної професійної діяльності, обґрунтувати вибір психодіагностичних методів для оцінки і прогнозування ефективності професійного навчання і майбутньої професійної діяльності. На основі порівняльного аналізу результатів психодіагностичного обстеження і професіографічних матеріалів профконсультант конструє профконсультаційну бесіду і надає клієнту пораду щодо вибору професії, профілю професійного навчання. Крім того, професіографічний матеріал дає можливість самій особистості усвідомити власні психофізіологічні якості, здібності й адекватно оцінити їх стосовно своєї придатності до профілю навчання, конкретної професії. Професіографічна інформація змушує особистість «аналізувати» себе, «приміряти» себе до професії, проводити, таким чином, самоконсультацію відносно вибору професії, профілю професійного навчання, працевлаштування.

Важливим напрямом підвищення ефективності профорієнтації є використання професіографічного матеріалу при проведенні відбору претендентів на професійне навчання. У показниках, за якими визначається доцільність професійного навчання за тією чи іншою професією є різниця: а) у індивідуально-психологічних особливостях людей, які відповідають та не відповідають вимогам професії, у термінах оволодіння професією; б) у рівні успішності та відчислення невстигаючих у процесі навчання. Проведення профвідбору претендентів, які бажають оволодіти тією чи іншою професією, вимагає знань вимог та протипоказань, необхідних для оволодіння цією професією. Це дозволяє скоротити відрахування тих, хто навчається до мінімуму, підвищити успішність процесу професійного навчання, працевлаштування.

Отже, професіографічний матеріал виступає одним із засобів, здатних підвищити рівень активізації особистості та її самостійності в проектуванні свого професійного і життєвого шляху. Без наявності банку доступних, цікавих і уміло розроблених професіограм, що враховують психологію багаточисленних користувачів (учнівська молодь, учителі, батьки та ін.), це зробити неможливо.

2. ПРОФЕСІОГРАМИ І ПСИХОГРАМИ ПРОФЕСІЙ ПЕДАГОГІЧНОГО СПРЯМУВАННЯ

АНІМАТОР

Загальна характеристика професії

Назва професії «аніматор» пішла від англійського слова «animate», що означає надихання, оживлення.

Аніматори — це азартні, активні люди, які можуть з ранку до вечора на курорті, в будинку відпочинку, санаторії розважати дітей і дорослих різними забавами, танцями, піснями, спортивними змаганнями.

Необхідно відзначити — якщо настирлива увага з боку аніматорів іноді драгує дорослих, то діти — в повному захваті, обожають аніматорів, цілими днями ходять за ними як прив'язані, а під кінець нерідкі дитячі сльози, викликані нехотінням розлучатися з аніматором, якого полюбили.

Аніматори — це творчі люди, які весь час придумують всілякі спектаклі та ігри. Вони і сценаристи, і режисери, і артисти.

Основною метою професійної діяльності аніматора є подолання засобами мистецтва і культури кризових явищ у духовній культурі дітей, підлітків і молоді, які загострилися, а також досягти кардинального підвищення ролі культури і мистецтва в багатогранному процесі їх соціалізації і виховання. Призначенням аніматора є компетентна соціальна допомога населенню, соціалізація соціокультурного середовища, допомога в соціалізації особистості, вплив на стратегію політики та практику соціальної роботи.

Професія аніматора належить до сфери соціально-педагогічної роботи і є різновидом професії соціального педагога.

Як і професійна діяльність соціальних педагогів інших профілів, робота аніматора охоплює: а) етапи розвитку і соціалізації підростаючої особистості від раннього дитинства до соціальної зрілості; б) багатограний вплив соціуму, що формує особистість (родина, міжособистісне спілкування поза нею і школою, різноманітні види діяльності у відкритому середовищі, етносоціальні, культурно-художні процеси, які відбуваються у суспільстві, тощо).

Основними завданнями професійної діяльності аніматора є: а) стимулювання залучення дітей та підлітків до різних видів мистецтва в родині, державних і громадських інститутах, їх виховання; б) організація культурно-естетичного середовища і художньо-освітньої діяльності в мікрорайоні; в) розвиток інтересу у дітей, підлітків, молоді до народних звичаїв, обрядів, народної культури, мистецтва, історії народу; г) допомога в організації спільної культурно-художньої діяльності дітей і дорослих;

д) сприяння ранньому виявленню і розвитку художньо-творчих здібностей у дітей та підлітків; е) допомога дітям та підліткам у визначенні їхніх художніх інтересів і нахилів, формуванні і розвитку адекватного сприйняття творів різних видів мистецтва, а також організації навчально-творчої діяльності дітей, підлітків та молоді.

Крім того, аніматор повинен виявляти інтереси, потреби населення у духовно-моральній, соціально-педагогічній сферах, надавати допомогу родинам у реалізації їхнього виховного потенціалу і престижу, працювати разом з педагогами шкіл, позашкільних закладів, благодійних товариств, центрів дозвілля тощо. Таким чином, призначення аніматора полягає в реалізації цих проблем у тісному зв'язку з формуванням культурно-естетичних навичок у побуті, поведінці, спілкуванні, навчанні, праці, дозвіллі, а також у поєднанні з іншими сторонами і напрямками соціального виховання — залучення до здорового способу життя, формування національного обов'язку і милосердя, стійкого імунітету до антисоціальних явищ та ін.

Професійна діяльність аніматора полягає в аналізі і загальній оцінці культурного рівня, способів залучення до мистецтва населення мікрорайону, окремих категорій його мешканців і конкретних родин, у визначенні стану художнього виховання й освіти в школі, дошкільних і позашкільних закладах і центрах, а також у виявленні художньо-виховного потенціалу мешканців. Він повинен оперативно вивчати і добре розуміти динаміку етнокультурних процесів у соціумі, вміти своєчасно коригувати індивідуальну програму розвитку як окремої дитини, так і групи дітей, підлітків.

Аніматор як соціальний педагог повинен стимулювати менеджерське і матеріально-технічне забезпечення реалізації ініціатив громадськості щодо впровадження різних форм культурно-естетичного розвитку дітей, підлітків, молоді, залучення їх до художньо-творчої діяльності. Він повинен уміти організувати найпростіший спектр традиційних національно-специфічних видів пізнавальної, ігрової, дозвільної художньо-творчої діяльності, допомагати в проведенні дозвілля, родинних урочистостей і ритуалів, брати участь у плануванні і здійсненні заходів культурно-естетичного та художньо-творчого спрямування соціально-педагогічних, культурно-дозвільних центрів, клубів за інтересами.

Значну частину робочого часу аніматор приділяє оперативній і довготривалій допомозі родинам, соціальним групам у розв'язанні проблем, подоланні труднощів і міжособистісних конфліктів, забезпеченні профілактичної роботи, тобто запобіганню і розв'язанню їх, а також попередженню асоціальної поведінки на основі діагностичних даних про тенден-

ції розвитку окремих осіб і груп населення. Профілактика проникнення в мікросередовище неестетичних і художньо-непереконливих явищ (наприклад, у відеопрограмах), неетичних і неестетичних норм поведінки, антисоціальних звичок, дегуманізації соціального середовища — це ті проблеми, які необхідно вирішувати аніматору оперативно.

Аніматор надає допомогу окремим родинам, сімейним і громадським об'єднанням, школам, вихователям, учителям, лідерам неформальних об'єднань, різним центрам у виробленні стратегії і тактики цільового прогнозування і планування можливих виховних результатів у становленні та розвитку дитячої науково-технічної, культурно-художньої творчості, спортивно-оздоровчої роботи, діяльності клубів, об'єднань естетичного профілю.

Використовуючи правові норми для захисту прав та інтересів особистості, аніматор сприяє застосуванню заходів державного примушення і реалізації юридичної відповідальності щодо осіб, які чинять прямі або опосередковані протиправні впливи на підопічних аніматора.

Аніматор виконує й управлінські функції, працюючи в адміністративних органах різних рівнів. Сутність цієї роботи полягає в управлінні соціально-педагогічними процесами у підвідомчій йому сфері.

Професія аніматора, як бачимо, дуже складна, тому висуває до особистості працівника високі вимоги в царині загальної професійної культури. Він має бути спеціалістом широкого профілю, освіченою людиною, вільно орієнтуватися в різних культурно-етнічних, соціально-побутових умовах, володіти високим рівнем реагування на елементи традиційного спілкування і побуту. Аніматор має розуміти тонкощі національної культури і мистецтва, традиції і звичаї різних народів, країни, мешканців свого району, міста тощо, розуміти етнічні настрої і релігійні почуття людей у різних соціально-психологічних ситуаціях, а також вміти тактовно реагувати на своєрідність цих реакцій, спонукати до виявлення взаємоповаги оточуючих тощо.

Аніматор повинен бути висококультурною людиною, дбати про духовне самовдосконалення, підвищувати свій професійний рівень, повинен знати основи етики, естетики, теорії культури, педагогічної та соціальної психології, педагогіки, методики педагогічної роботи. Крім того, він повинен знати основи сучасної економіки і права, соціології, культури мистецтва, історію релігій, вітчизняну і світову літературу.

Аніматори працюють в основному безпосередньо в спеціалізованих установах. Це можуть бути служби культурного дозвілля (підліткові молодіжні клуби та центри, будинки культури, школи народних мистецтв, літературно-мистецькі гуртки, парки, ігрові майданчики тощо), соціа-

льно-психологічні та соціально-педагогічні служби закладів освіти, соціальні служби муніципальних органів та їхні установи (соціально-педагогічні, культурно-спортивні комплекси, туристичні служби, центри соціальної роботи, відділи соціального захисту, допомоги вдома та інші органи опіки), соціальні служби спеціалізованих установ (будинки відпочинку, санаторії, будинки престарілих, соціальні притулки, спецшколи тощо).

За класифікацією професій аніматор належить до професій типу «людина-людина».

Санітарно-гігієнічні умови та безпека праці

Залежно від специфіки виконуваної роботи аніматор працює як в приміщенні з побутовим мікрокліматом, так і на відкритому повітрі. Праця ненормована, спричиняє велике розумове навантаження.

Враховуючи специфічний характер діяльності, режим роботи аніматора варіативний, гнучкий і зручний для тих, з ким він працює, пристосований до конкретних умов соціального середовища.

Високий рівень відповідальності є фактором, що іноді призводить до нервового перевантаження. Змінність відсутня. Обмежень за віком та статтю немає. Переважно завантажені зоровий та мовно-руховий аналізатори.

Вимоги професії до особистості працівника

Професія аніматора висуває досить високі вимоги до спеціаліста. Він повинен, у першу чергу, бути гуманною і доброзичливою, чуйною і турботливою людиною, мати розвинене художньо-образне сприймання і мислення, добре орієнтуватися в специфіці різних видів мистецтва, а також мати пристрасть до шедеврів вітчизняного і світового мистецтва, національних художніх цінностей.

Основна робота соціального педагога-аніматора — це зона довіри між людьми, взаєморозуміння, спілкування. Тому обов'язковими якостями аніматора є психологічна і педагогічна освіченість, діловитість, комунікативні й організаторські здібності, висока загальна культура, почуття такту, делікатність, тверді моральні принципи.

Високий громадський імідж вимагає від аніматора поряд із загальною культурою таких якостей, як емпатійність, висока компетентність, емоційна стійкість, врівноваженість, розвинутий вербальний інтелект, грамотно побудовану мову. Він повинен володіти деякими прийомами артистизму, ритмом і постановкою голосу, мімікою і жестами, знаходити той тон і мову, що дадуть йому можливість розмовляти з жебраками і ал-

коголіками, наркоманами і повіями або з підлітками, які попали в халепу. І не просто розмовляти, а переконувати і впливати.

Від аніматора вимагається акуратність, спостережливність, соціальна інтуїція, проникливість, високий контроль за поведінкою. Це люди чесні та обов'язкові.

Протипоказання до навчання та професійної діяльності

Професійна діяльність аніматора не рекомендується людям, які страждають серцево-судинними, нервово-психічними захворюваннями, мають вади мови, опорно-рухового апарату, інфекційні та алергічні хвороби.

Труднощі в роботі аніматора викликатимуть його неврівноваженість, дратівливість, відсутність співчуття, недотримання моральних норм у стосунках з різними категоріями людей, конфліктність.

Відсутність таких якостей, як доброзичливість, чуйність, любов до людей, унеможливує заняття соціальною роботою.

Професійне навчання

У країні створені певні передумови підготовки кадрів для соціальної сфери. Відбір майбутніх спеціалістів, психологічна діагностика професійної придатності до соціальної роботи здійснюється на базі загальноосвітніх шкіл, а також серед дорослого населення. З цією метою проводяться співбесіди, комплексне тестування на визначення професійної придатності, здійснюється включення майбутніх спеціалістів до будь-якого виду практичної роботи на контрактних умовах.

Підготовка аніматорів здійснюється через денну, вечірню і заочну форми навчання у вищих навчальних закладах, училищах-коледжах, університетах педагогічного і культурно-освітнього профілю. Термін навчання — 3-5 років.

Навчальний план вищого навчального закладу передбачає раціональне поєднання гуманітарної освіти (вивчення філософії, загальної педагогіки, теорії і методики виховання, основ педагогічної анімації, загальної і педагогічної психології, естетики, права, основ медицини, режисури, драматичного мистецтва, фізичної культури) з соціальною (включає соціологію, соціальну психологію, геронтологію, оволодіння навичками відкритого спілкування з аудиторією). Крім лекційних курсів, семінарів проводиться самостійний пошук різних ігор, спектаклів, культурно-масових заходів, розважальних і ділових ігор. Соціальний педагог-аніматор повинен вільно володіти державною мовою.

Заробіток та перспективи зайнятості

Заробітна плата аніматора визначається штатним розкладом, залежить від рівня кваліфікації. Існують надбавки за стаж роботи, професійну майстерність, різні доплати, премії. Можлива робота у приватному секторі, в будинках відпочинку, санаторіях за контрактом, де заробітна плата обумовлюється при прийнятті на роботу.

Висока професійна компетентність, уміння працювати і спілкуватися з людьми, знання психології, етики, педагогіки, основ медицини, права надають аніматору можливості для професійного зростання та подальшої кар'єри.

Аніматори можуть працювати організатором виховної роботи в школі, ПТУ, при службі зайнятості, займатися викладацькою діяльністю. Широкі можливості для заняття індивідуальною діяльністю, особливо у літній період. Ризик безробіття невеликий.

Психограма професії аніматора

Професійно важливі якості	Психодіагностичні методики	Діагностичні показники
1. Професійна спрямованість	Тест Голланда	C+, K+
2. Інтелектуальні особливості: – загальний інтелект; – вербальний інтелект	ТПП Тест Амтхауера (с/т 1-4,9)	високий рівень
3. Комунікативні та організаторські нахили	КОС-2	високий рівень
4. Емоційно-вольові якості: – емоційна стабільність; – прониливість; – високий самоконтроль; – дипломатичність; – сміливість; – щирість, доброта; – наполегливість; – ентузіазм	Тест Кеттела 16ФО-187-А	C+, B+, A+, H+, N+5 Q1+, Q2+, Q3+, F+
5. Спрямованість	Тест Айзенка	Екстраверсія
6. Особливості нервової системи: – рухливість; – урівноваженість	ПНН Тест Стреляу	вище середнього рівня

ВИХОВАТЕЛЬ ДИТЯЧОГО САДКА

Загальна характеристика професії

Провідну роль у розвитку кожної людини відіграє виховання. Виховання всебічно розвиненої людини — довготривалий і складний процес, основи якого закладаються в дитячому віці. Важливу роль у вихованні дітей, які відвідують дитячі садочки, відіграють вихователі. Своєю працею вони виконують соціальне замовлення суспільства — формування гармонійно розвиненої людини, яка поєднує в собі духовне багатство, моральну чистоту і фізичну досконалість. Діяльність вихователя дитячого садка різноманітна і своєрідна.

Вихователь дитячого садка організовує і проводить роботу з фізичного, розумового, морального, трудового й естетичного розвитку дітей, готує їх до школи, навчає навичкам усного рахування, розпізнання букв і цифр, малювання, співу, розвиває у дітей мову, мислення, знайомить з творами мистецтва, прищеплює навички догляду за рослинами і тваринами. Він сприяє формуванню гармонійно розвиненої особистості дитини в процесі здійснення морального, трудового, розумового, естетичного і фізичного виховання.

Вихователь дитячого садка знайомить дітей з проявами високої моралі та відповідальності людей, формує в них почуття патріотизму, співробітництва, працьовитості, вчить їх, як правильно поводитися і спілкуватися з однолітками та дорослими.

Вихователь повинен знати і використовувати в своїй роботі дитячу літературу: народні пісні, колискові, забави і казки, вірші Т. Шевченка, Лесі Українки, І. Франка, наших славетних письменників; твори новітньої української літератури тощо. На кращих зразках світової літератури у дітей формуються глибокі почуття до матері і родини, до батьківщини, відчуття краси природи, цікавість до справ людей, формуються кращі людські почуття: гідність, порядність, чесність, доброта.

Важливим у діяльності вихователя є формування у дитини певних знань, вмінь та навичок. Вони формуються не тільки в ігровій діяльності, яка переважає в дошкільному віці, але і в спеціально організованій навчальній, а також побутовій і трудовій діяльності. Вихователі вчать дітей розбиратися в кількісних співвідношеннях речей, ознайомлюють їх з ознаками речей, зі звуковими особливостями мови, з прийомами розв'язання арифметичних задач тощо. Від того, наскільки добре вихователь може навчити дітей логічно мислити, чітко і ясно висловлювати свої думки, вміти розчленовувати слова на склади і виділяти в них звуки, рахувати, розрізняти величину і форму предметів тощо, залежить ступінь їх готовності до навчання у школі, успішність їх включення до навчального процесу.

Крім різнобічних спеціальних знань і знань методики навчально-виховної роботи з дітьми, вихователь повинен також володіти і спеціальними вміннями і навичками. Він повинен вміти малювати, майструвати, робити прості іграшки з паперу, картону, пластиліну, виготовляти нескладні посібники для занять. Вихователю потрібно знати багато віршів, казок, володіти достатньою ерудицією, щоб бути цікавим своїм вихованцям та задовольняти їх невичерпну зацікавленість. Він повинен володіти музичною грамотою, вивчити сольфеджіо, ритміку, вміти співати, танцювати, щоб успішно працювати з дітьми.

Специфічною і важливою функцією вихователя дитячого садка є охорона і зміцнення здоров'я дітей. Враховуючи слабку опірність організму дитини до хвороб, вихователь повинен проявити турботу і створити умови для фізичного розвитку дітей, вживати заходів для їх загартовування, зміцнення здоров'я. Для цього він повинен добре знати анатомію дитячого організму, засоби його загартовування і фізичного розвитку та проводити об'ємну роботу серед батьків, які часто погано підготовлені до цього важливого напрямку виховання дитини.

У завдання вихователя входить також формування в дітей культурно-гігієнічних навичок, зокрема, звички умиватися і мити руки перед їжею, охайно одягатися, акуратно їсти, застеляти постіль.

Вихователь дитячого садка повинен знати психолого-педагогічні особливості дітей дошкільного віку, зміст і методику виховної роботи, основи педагогіки та психології дітей дошкільного віку, методики образотворчої діяльності, методики формування елементарних математичних уявлень, основи методики розвитку мови та навчання грамотності, валеології та медичного виховання тощо. Він консулює батьків з питань навчання і виховання дітей у сім'ї, зміцнення їхнього здоров'я.

Санітарно-гігієнічні умови та безпека праці

Професія вихователя дитячого садка за ступенем складності та напруженості відноситься до діяльності високого інтелектуального рівня.

Обмежень щодо статі та віку немає. Але на практиці цю професію обирають переважно жінки.

Вихователь дитячого садка працює в комфортних умовах, має 6-годинний робочий день. Відпустка надається переважно в літній час і триває 36 календарних днів.

Робота в дитячому садку пов'язана з непередбачуваними випадками і травматизмом дітей, можливі випадки отруєння шкідливими речовинами і рослинами, тому потребує невпинної уваги до дітей і високого рівня відповідальності.

Вихователь дитячого садка постійно перебуває під медичним наглядом, проходить обстеження у спеціалістів, здає необхідні аналізи та проходить медичну комісію.

Вимоги професії до особистості працівника

Методика навчально-виховної роботи і психологічні особливості дітей дошкільного віку вимагають для успішної роботи вихователя дитячого садка певного комплексу професійно важливих психологічних якостей. Ці вимоги диктує специфіка діяльності вихователя і об'єкта його діяльності.

Така якість, як любов до дітей, яка включає в себе чуйне, доброзичливе і терпляче ставлення до них, повинна бути притаманна вихователю дошкільних закладів. Діти дошкільного віку через свою непристосованість до життя і звичку до постійного піклування про них з боку батьків та інших членів родини просто не можуть знаходитися в дитячому садку, якщо не відчують доброзичливого, чуйного і лагідного ставлення до них з боку вихователя.

Доброта, чуйність у поєднанні з добре розвиненими вольовими якостями є необхідною умовою роботи вихователя дошкільного закладу. Вимогливість до дітей, вольовий вплив на них ефективні лише у випадку, якщо вихователь сам є людиною дисциплінованою і ставить до себе високі вимоги.

Знання індивідуальних особливостей психіки кожної дитини в групі, вміння розуміти мотиви різноманітних її дій та вчинків допомагають вихователю не тільки обирати правильну тактику поведінки в даній ситуації, але й прогнозувати подальший розвиток цієї ситуації, передбачати наступні вчинки дітей. У вихователя з добре розвиненим умінням розуміти мотиви вчинків кожної дитини, передбачати їх поведінку, орієнтуватися в умовах організовано проходять навчання, ігри, рідко виникають і швидко уладнуються конфлікти в групі.

Високий педагогічний такт необхідний вихователю для успішного виконання виховних і освітніх функцій, для досягнення повного взаєморозуміння з батьками своїх вихованців та з колегами.

Педагогічна діяльність не може здійснюватися без високого рівня розвитку у вихователя комунікативних та організаторських нахилів. Виконання будь-якого педагогічного завдання вимагає активного спілкування, контакту вихователя з дітьми, вміння їх організувати.

Високі вимоги ставить педагогічна діяльність і до мови вихователя. На всіх етапах дошкільного дитинства в спілкуванні та вихованні дітей велику роль відіграють словесні методи (пояснення, оповіді, вказівки,

інструкції тощо). Тому вихователь повинен вміти логічно, грамотно та чітко формулювати свої думки в доступній для дітей даного віку формі.

Специфічні вимоги ставляться до уваги вихователя дитячого садка. Він повинен вміти в потрібний момент зосередитися на об'єкті діяльності або на процесі її виконання. В процесі проведення навчальних занять, рухливих ігор та інших заходів навчального та виховного характеру вихователь повинен швидко і легко переключати свою увагу з одного об'єкта на інший, з одного виду діяльності на інший, з однієї форми роботи на іншу. В процесі виконання навчальних та виховних функцій вихователь часто повинен спрямовувати свою свідомість не на один, а одночасно на декілька об'єктів, видів діяльності, тому йому необхідний великий об'єм уваги та широке його розподілення.

На успішність роботи вихователя дитячого садка впливають і особливості його пам'яті. Він повинен мати добре розвинене довільне запам'ятовування, щоб пам'ятати велику кількість казок, оповідань, загадок, пісень, різноманітну інформацію про явища природи, про життя тваринного та рослинного світів, про звичаї різних народів нашої та інших країн. Пам'ять вихователя повинна бути оперативною, щоб швидко і своєчасно згадувати потрібні знання і передавати їх дітям.

Позитивно впливає на ефективність роботи з дошкільнятами також добре розвинена короткочасна наочно-образна пам'ять вихователя. Динамічний характер занять, ігор з дошкільнятами часто ставить вихователя перед необхідністю швидко запам'ятати будь-яку наочно-образну інформацію при короткочасному її сприйманні та тут же відтворити її, продемонструвати дітям.

Професійне навчання

Професію вихователя дитячого садка можна набути в педагогічному училищі (коледжі). Термін навчання: на базі 9 класів — 3 роки, на базі 11 класів — 2 роки. У педагогічних вузах України після 5 років навчання можна отримати кваліфікацію методиста-вихователя, тобто вихователя вищої кваліфікації.

Основними предметами, що вивчаються, є: дошкільна педагогіка, психологія дітей дошкільного віку, методика розвитку мови, методика навчання образотворчій діяльності, методика музичного виховання, основи валеології та медичних знань тощо.

У державних навчальних закладах навчання безкоштовне, студентам виплачується стипендія.

Після закінчення навчання випускник отримує диплом про присвоєння кваліфікації спеціаліста або молодшого спеціаліста.

Протипоказання до навчання та виконання професійних обов'язків

Професія вихователя дитячого садка складна і відповідальна, тому при її виборі потрібно враховувати стан здоров'я.

Протипоказаннями до навчання та роботи вихователем дитячого садка є: серцево-судинні захворювання, вади опорно-рухового апарату, розлад функцій нервової системи, інфекційні захворювання.

Заробітна плата та перспективи зайнятості

Заробітна плата вихователя дитячого садка залежить від тарифної ставки, рівня кваліфікації та стажу роботи.

Якщо вихователь дитячого садка працює у недержавних структурах, там діють договірні умови оплати, що обумовлюються контрактом.

Потреба в кадрах за професією вихователя дитячого садка існує не лише в Україні, а й за її межами. Ризику безробіття майже немає.

Психограма професії вихователя дитячого садка

Професійно важливі якості	Психодіагностичні методики	Діагностичні показники
1. Професійна спрямованість	Тест Голланда	C+, I+, K+
2. Спрямованість	Тест Айзенка	Екстраверт
3. Увага: – розподіл; – переключення	«Червоно-чорна таблиця», ВН-2, «Додавання чисел з переключенням»	високий рівень
4. Особливості інтелекту: – загальний; – вербальний	Тест Амтхауера	високий рівень
5. Комунікативні та організаторські здібності	КОС-2	високий рівень високий рівень
6. Пам'ять: – оперативна; – наочно-образна	ОП-1 КНОП-1	вище середнього рівня високий рівень
7. Соціальна пластичність; соціальний темп; соціальна емоційність	ОСТ Русалова	високий рівень
8. Емоційно-вольові якості: – дисциплінованість; – сумлінність; – емоційна стабільність; – щирість, доброта; – відповідальність; – наполегливість; – проникливість; – стресостійкість; – самостійність; – самоконтроль	Тест Кеттела 16ФО-187-А	G+, C+, A+, E+, N+, H+, Q2+, Q3+

ГУВЕРНЕР

Загальна характеристика професії

В наш час, коли значна кількість дітей у зв'язку зі шкільним графіком занять (у гуртках іноземних мов, в музичних та хореографічних студіях та ін.) через серйозні захворювання чи інші причини не відвідує дошкільних закладів та груп продовженого дня, виникла потреба у гувернерах-професіоналах. Соціальне замовлення на професію гувернера постало і у зв'язку з доцільністю здійснення індивідуального виховання особливо обдарованих дітей, дітей з девіантною поведінкою, хронічними захворюваннями. Гувернер як фахівець потрібен дитині під час тривалої хвороби і в реабілітаційний період. Він надає кваліфіковану допомогу учням, які відстають від ровесників у навчанні, в період підготовки дітей до вступу у перший клас і в період адаптації до нового шкільного режиму дня.

Таким чином, відновлення цієї професії можна вважати прогресивним явищем, виявом особливої турботи про підростаюче покоління.

Виховання дітей у сім'ї є однією з найбільш складних і завжди актуальних проблем людства. На виховання дітей у сім'ї впливають: структура сім'ї, усталений стиль спілкування, зайнятість та вподобання батьків, матеріальні та житлові умови та ін.

Специфікою виховання дітей у сім'ї є виховання фізично здорової дитини без аномальних відхилень у поведінці і без хвороб.

З давніх часів у сім'ї з великим достатком запрошували для виховання малюків освічених фахівців-гувернерів. Така традиція поновилаь і в наш час.

Гувернери працюють як погодинні доглядачі дітей, так і вихователі у сім'ї. Все залежить від матеріального статку сім'ї та стану здоров'я і поведінки дитини. Погодинні доглядачі дітей купають їх, одягають та годують, наглядають за їхніми іграми, чистять та перуть їх одяг, миють та прибирають дитячі кімнати. Вони також укладають їх спати, читають їм книжки, водять їх до лікаря та привчають до дисципліни.

Деякі складніші проблеми стоять перед гувернером, який займається вихованням дитини у сім'ї.

Перш за все, гувернант готується до появи у сім'ї, першого знайомства з членами сім'ї та дитиною. Після знайомства з сім'єю, виявлення форми і структури сім'ї, визначення усталеного стилю спілкування, зайнятості і вподобань батьків та причин, які викликали необхідність найняти вихователя, гувернер складає стратегічний та тактичний план щодо налагодження стосунків з дитиною, сім'єю загалом і кожним її членом зокрема.

Для визначення індивідуальних особливостей характеру виховання, гувернер підбирає тести і проводить тестування. Тут у нього можуть з'явитися труднощі з підбором тестів, тестуванням, повідомленням про їх результати батькам, бо можливі відхилення у поведінці дітей та їх розвитку.

Слід звернути увагу на психолого-педагогічні основи організації роботи гувернера з дітьми різних вікових груп.

Особливості світосприймання та реакції на слова і дії гувернера у дітей різного віку різні. Результативність виховного процесу залежить від впливу загальних вікових, індивідуальних, стабільних і нестабільних новоутворень у характері вихованця.

Свою специфіку має робота гувернера з дітьми з девіантною поведінкою та хронічними захворюваннями. Гувернер визначає характеристику відхилень у поведінці дітей, їх причини і планує комплекс виховних дій, спрямований на нормалізацію поведінки вихованця. Свої особливості має виховання дітей з хронічними захворюваннями. Поведінка гувернера під час тривалої хвороби, у реабілітаційний період після перенесення захворювання має свою специфіку. Наприклад, коли дитина з високою температурою свідомо провокує конфлікт, не хоче приймати ліки, хоче кататися на ковзанах, то гувернер повинен розробити варіанти виходу з таких ситуацій.

Гувернер розробляє план виховної роботи з агресивною дитиною, спрямований на подолання цієї якості, планує роботу із замкнутою дитиною у випадку, коли причиною замкнутості є занижена самооцінка. Він розробляє режим дня і обирає оптимальний для дитини — усталений чи класичний.

Надалі гувернер займається вихованням у дитини самостійності, обережності, культури поведінки вдома, у громадських місцях, на природі.

Особливу увагу гувернер приділяє загальному розвитку дитини. Він визначає знання і вміння дитини, методику навчання її основам читання, писання, математики та підготовки дитини до школи. Учням молодших класів надає допомогу у приготуванні домашніх завдань.

Свою специфіку має і робота гувернера з навчання дітей у сім'ї іноземним мовам, музиці, танцям, образотворчому мистецтву. Він вивчає причини, мету індивідуального навчання дитини, умови, відношення батьків та самої дитини, наявність у дитини природних задатків і відповідної бази. З урахуванням цієї інформації гувернер складає план і методику індивідуального навчання дитини в домашніх умовах. Взагалі гувернери спостерігають, як розвиваються діти й обговорюють з батьками проблеми їх розвитку, займаються корекцією поведінки дітей, їхніх звичок.

Слід зазначити, що крім цієї роботи гувернери можуть виконувати й інші обов'язки, які можуть бути пов'язані з доглядом за особами похилого віку, приготуванням їм їжі, годуванням домашніх тварин, відповідями на телефонні дзвінки, викликом робітників-ремонтників та наглядом за ремонтними роботами.

За класифікацією професій гувернер належить до професій типу «людина-людина».

Санітарно-гігієнічні умови та безпека праці

Гувернери, як правило, працюють у комфортабельних будинках та апартаментах з побутовим мікрокліматом. Одні приїжджають на роботу, інші можуть проживати у будинку, де працюють, маючи окрему кімнату. Робота розумова, напружена. Робочий час ненормований. Вони можуть працювати вечорами та у вихідні дні, але за це вони отримують додаткову платню. Обмежень щодо статі і віку в принципі немає, але перевага віддається жінкам.

Несприятливими факторами є режим праці та відпочинку, емоційне та нервово напруження.

Вимоги професії до особистості працівника

Професія гувернера пред'являє свої специфічні вимоги до працівника. Гувернер навчає дітей рахувати, читати, писати, організовує для них ігри, розповідає казки, цікаві історії, тому він повинен бути зібраним, організованим, терплячим, здатним до емоцій. Окрім того, він повинен знати вікову та педагогічну психологію, педагогіку, бути широко освіченою, ерудованою людиною. Важливо мати комунікативні та організаторські здібності, здатність до емпатії (розуміння почуттів інших людей).

Гувернер повинен мати гарні манери, високий рівень загального інтелекту, широкий кругозір і ерудицію, хорошу координацію рухів. Він повинен бути врівноваженою людиною, бажано жвавою, із сильним характером, емоційно стабільним, мати довготривалу і оперативну пам'ять, переключення і розподіл уваги, розвинене наочно-образне і абстрактно-логічне мислення.

Гувернер має бути охайним, акуратним, приємним у спілкуванні, доброзичливим, спостережливим.

Професійне навчання

Гувернерів готують у педагогічних училищах, коледжах, педагогічних інститутах та на спеціалізованих курсах різних форм власності. Для вступу необхідно мати хорошу зовнішність, здібності до педагогіч-

ної діяльності, любити дітей. Необхідні глибокі знання дитячої психології і педагогіки.

Гувернер повинен любити і вміти грати на музичних інструментах, танцювати, малювати, знати іноземну мову.

Особи, які мають педагогічну або психологічну освіту, можуть легко пройти перепідготовку і працювати гувернером.

Протипоказання до навчання та професійної діяльності

Професія гувернера не рекомендується особам, які мають захворювання опорно-рухового апарату, функціональні розлади серцево-судинної та нервової системи, інфекційні та алергічні хвороби, дефекти мови та виразні фізичні вади.

Психофізичними протипоказаннями для оволодіння професією гувернера є емоційна неврівноваженість, низький рівень комунікативних і організаторських здібностей, розподіл уваги.

Заробіток та перспективи зайнятості

Заробітна плата гувернера оговорується при укладенні контракту. Вона як правило становить комерційну таємницю.

Кар'єра гувернера залежить від рівня освіти, здібностей, інтелігентності і культури. Вони переважно працюють у приватних осіб. Останнім часом потреба у таких працівниках зростає. Ті, хто знає іноземні мови, має вищу освіту та досвід роботи з дітьми не менше 3-х років, проблем з працевлаштуванням не матимуть.

Можливе відкриття приватної фірми, робота за кордоном. Взагалі, ризик безробіття невеликий.

Близькі професії: вчитель, вихователь, економка, патронажна сестра.

Психограма професії гувернера

Професійно важливі якості	Психодіагностичні методики	Діагностичні показники
1. Професійна спрямованість	Тест Голланда	С+, К+, А
2. Стиль спілкування	Тест Лірі-Шейна	довірливо-діалоговий альтруїстичний рефлексивно-маніпулятивний
3. Сенсомоторика: – точність рухів; – координація рухів	«Лабіринт» «Сенсомоторна проба»	вище за середній рівень
4. Увага: – розподіл; – переключення	ВН-2 «Додавання чисел з переключенням»	середній рівень

Професійно важливі якості	Психодіагностичні методики	Діагностичні показники
5. Пам'ять: – довготривала; – оперативна	«Числові ряди» КНОП-1	вище за середній рівень
6. Мислення: – наочно-образне; – абстрактно-логічне	ТПП Тест Амтхауера	вище за середній рівень
7. Інтелект: – загальний; – вербальний	Тест Амтхауера Тест Векслера	вище за середній рівень
8. Емоційно-вольові якості: – емоційна стабільність; – відповідальність; – дисциплінованість; – толерантність; – самоконтроль	Тест Кеттела 16ФО-187-А	С+, G+, Q1+, Q3+, М-
9. Комунікативні особливості: – емпатія; – доброзичливість	Тест Мехрабяна	високий рівень

МАЙСТЕР ВИРОБНИЧОГО НАВЧАННЯ

Загальна характеристика професії

Однією з центральних фігур професійно-технічної освіти є майстер виробничого навчання.

Він формує в учнів професійні уміння і навички на основі тих знань, які вони отримують у процесі теоретичного навчання. Теоретичну підготовку учнів здійснюють викладачі училища, а виробничу — майстер виробничого навчання.

Виробниче навчання проводиться у два етапи: навчання в майстернях училища та виробнича практика на підприємствах.

Майстер виробничого навчання організовує виробничу практику учнів, допомагає кожному з них влитися в робочий колектив, навчитися працювати самостійно, успішно справлятися з виробничими завданнями.

Майстер виробничого навчання планує і забезпечує виконання навчально-виробничих робіт, складає програми проведення занять, готує практичні розробки навчальних тем, оновлює курс відповідно до найновіших досягнень практики, визначає шляхи ефективного формування в учнів професійних знань та умінь. Він підбирає наочні методи навчання і дохідливі форми викладення матеріалу, підбирає завдання і вправи для закріплення теоретичних знань, складає індивідуальні плани роботи учнів.

Майстер виробничого навчання знайомить учнів з методами праці, технікою і технологією виробництва, навчає користуватися технічною документацією, практичним прийомом і навичкам, здійснює контроль за виконанням завдань й оцінює успішність засвоєння знань, стимулює становлення майстерності учнів і розвитку технічної творчості. Він слідкує за дотриманням правил охорони та безпеки праці, забезпечує матеріально-технічне оснащення робочих місць учнів, виявляє й усуває неполадки у технічному обладнанні.

Виробниче навчання в майстернях тісно пов'язане із засвоєнням учнями теоретичних знань. Тому майстер виробничого навчання повинен мати повне уявлення про об'єм і зміст знань, отриманих учнями на теоретичних заняттях. Проводячи вступний, поточний і заключний інструктаж з тем, що вивчаються, майстер виробничого навчання навчає учнів раціональним прийомом і способам виконання робіт і правильної організації робочого місця. До завдань майстра входить також забезпечення учнів матеріалами, інструментами, кресленнями, технологічними картами та розробка плану виробничого навчання групи на певний період.

Для успішної діяльності майстера виробничого навчання необхідно знати вимоги до організації навчально-виробничого процесу, технологію навчального виробництва, обладнання і правила його експлуатації, осно-

ви педагогіки і методики виробничого навчання, правила і норми охорони праці та техніку безпеки. Крім того він повинен досконало володіти навичками декількох робітничих професій.

Навчальні заклади профтехосвіти комплектуються з випускників шкіл, які не завжди поступають до училища під впливом інтересу до тієї чи іншої професії. Тому труднощі, які можуть виникнути і часто неминучі на початку, можуть викликати в учнів почуття розчарування, посіяти зневіру в своїх силах. Для того, щоб подолати ці труднощі, прищепити учням любов до обраної професії, створити навчальну групу як єдиний працездатний колектив, майстер виробничого навчання повинен постійно проводити копітку виховну роботу. При цьому він повинен постійно пам'ятати, що перед ним зовсім молоді люди, ще не знайомі з тим, чому майстер їх навчатиме, і можливо вперше у житті виконують дії, які від них вимагаються. До того ж у підлітків інакша психологія, ніж у дорослих людей, і до них потрібно застосовувати інші мірки і методи.

Професійна діяльність майстра виробничого навчання тісно пов'язана із роботою викладачів теоретичного навчання, фізичної підготовки, вихователів, керівників художньої самодіяльності та технічної творчості.

За класифікацією професій професійна діяльність майстра виробничого навчання відноситься до професій типу «людина-людина».

Санітарно-гігієнічні умови і безпека праці

Професійна діяльність майстра виробничого навчання відноситься до робіт із середнім ступенем важкості і напруженості праці.

Обмежень щодо статі та віку немає. Завантажені, в основному, мовний, слуховий, зоровий та руховий аналізатори. Режим праці майстра виробничого навчання — педагогічне навантаження і ненормований час на виховну роботу.

До особливих умов праці можна віднести високу психологічну напруженість і велику відповідальність.

Вимоги професії до особистості працівника

У діяльності майстра виробничого навчання значне місце посідають індивідуально-психологічні особливості, які впливають на її успішність.

Майстер виробничого навчання повинен володіти технічним складом мислення і практичними навичками ручної праці, основами педагогічної майстерності.

Робота майстра і технічна, і, водночас, педагогічна, тому він повинен володіти певними здібностями і знаннями з цих, таких різних, областей.

Як педагогу, йому необхідне покликання, тобто поєднання конструктивних, комунікативних і організаторських здібностей. Конструктивно-педагогічні здібності майстра — це ті якості розуму, які дозволяють йому відбирати, зберігати і обробляти інформацію так, щоб вона ставала зручною для засвоєння учнями, а також передбачити результати свого педагогічного впливу.

Комунікативні здібності майстру виробничого навчання потрібні для регулювання міжособистісних стосунків в учнівському колективі. Спілкування майстра з учнями повинно приносити кожному з них радість і задоволення. Довір'я і повага укріплює в них почуття впевненості, відкриває простір для їх ініціативи і винахідливості, а створення з навчальної групи працездатного колективу вимагає від майстра добрих організаторських здібностей.

Високі вимоги пред'являються до мислення — пам'яті, спостережливості і деяких рис характеру майстра виробничого навчання. Йому необхідні аналітичність мислення, великий об'єм оперативної і довготривалої пам'яті, емоційна стійкість, самовладання, доброзичливість.

Майстер виробничого навчання повинен уміти розумно керувати своєю увагою; в одних випадках концентрувати її на якомусь одному об'єкті, в інших — розподіляти між багатьма, іноді зовсім різними об'єктами. Наприклад, розмовляючи з одним учнем, він тримає у полі зору своєї уваги інших, бачить, що робиться біля їх верстатів чи столів.

Важливе місце в успішній роботі майстра займає мова, яка повинна бути грамотною, зрозумілою й емоційною. Крім цього, майстру виробничого навчання повинно бути притаманне уміння переконувати. Цьому сприяє доброзичливість і повага до співрозмовника.

Невід'ємною умовою успішної роботи майстра є педагогічний такт, який проявляється, перш за все, у здатності швидко орієнтуватися в ситуації і використовувати найбільш доцільні засоби і методи навчальної і виховної роботи. Педагогічний такт проявляється в манері спілкування з учнями.

Робота майстра виробничого навчання вимагає безперервної напруженості. Тому він повинен володіти емоційною стабільністю, витримкою і терпінням, доброю саморегуляцією поведінки і самоконтролем, щоб не дратуватися, не підвищувати голос.

Професійне навчання

Майстрів виробничого навчання готують індустріально-педагогічні технікуми, а також педагогічні інститути й університети. Професію майстра виробничого навчання можна набути і в деяких технічних вузах на педагогічних факультетах за спеціальністю «професійна освіта». Термін навчання залежить від рівня акредитації навчального закладу.

У процесі навчання вивчаються такі провідні дисципліни, як матеріалознавство, спецтехнологія, педагогіка, психологія та інші.

Оволодіння навчальним матеріалом у процесі навчання дає можливість майстру виробничого навчання працювати вчителем, викладачем вузу, коледжу, вихователем тощо.

Протипоказання до навчання та виконання професійних обов'язків

Професія майстра виробничого навчання пов'язана з певними нерво-во-психічними навантаженнями, тому вона протипоказана людям із захворюваннями нервової системи.

Є й інші протипоказання до цієї професії: якщо людина надає перевагу самоті і її дратують гамірливі, непосидючі й не завжди приємні у спілкуванні підлітки, якщо вона не схильна до довготривалих і ретельних пояснень, тоді оволодівати цією професією недоцільно.

Заробіток і перспективи зайнятості

Оплата праці майстра виробничого навчання погодинна і залежить від навчального навантаження. Крім того є різні надбавки, доплати, премії. Заробітна плата майстра виробничого навчання значно вища, ніж вчителя звичайної школи.

Майстри виробничого навчання працюють у державних і приватних (уже з'явилися й такі) професійно-технічних навчальних закладах, значення яких у підготовці робітничих кадрів значно підвищилося. Тому попит на фахівців цієї професії на ринку праці стабілізувався. Ризик безробіття — мінімальний.

Психограма професії майстра виробничого навчання

Професійно важливі якості	Психодіагностичні методики	Діагностичні показники
1. Професійна спрямованість	Тест Голланда	C+, P+
2. Мислення: – аналітичне; – технічне	«Числові ряди» Тест Бенетта	вище середнього рівня високий рівень
3. Увага: – концентрація; – розподіл	Тест Анфімова ВН-2	вище середнього рівня високий рівень
4. Комунікативні й організаторські здібності	КОС-2	високий рівень
5. Оперативна пам'ять	ОП-1	високий рівень
6. Емоційно-вольові якості: – емоційна стабільність; – відповідальність; – доброта, щирість; – наполегливість; – самостійність; – високий самоконтроль; – ввічливість; – високий інтелект	Тест Кеттела 16ФО-187-А	C+, G+, A+, E+, Q2+, Q3+, N+, B+

ПЕДАГОГ-ОРГАНІЗАТОР

Загальна характеристика професії

Педагог-організатор є працівником освітньої сфери, який здійснює організацію виховних і культурно-просвітницьких, спортивно-оздоровчих та туристично-краєзнавчих заходів з учнівською молоддю.

Професія «педагог-організатор» з'явилася порівняно недавно — на початку 90-х років ХХ століття. Проте діяльність, пов'язана із вихованням та організацією заходів, що сприяли гармонійному розвитку підростаючого покоління, відома ще із прадавніх часів.

У історії виховання відправною точкою стала педагогічна практика первісних людей. Виховання підростаючого покоління на кожному етапі розвитку людини мало свої особливості.

На початковій стадії розвитку людства організованих форм виховання, а тим паче диференціації виховних впливів (морального, трудового, інтелектуального спрямування) не існувало. Виховання відбувалося стихійно і обмежувалося прямим відтворенням невеликого суспільного досвіду.

Епоха родового устрою характеризується значним розширенням суспільного досвіду та виникненням сталих колективів родичів (роди, племена). З'являються релігійні уявлення. Перша інституціалізована форма виховання дітей — вікова ініціація (перехід до групи дорослих) — це система випробувань та церемонія посвяти підлітків у повноправні члени колективу, чому передувє досить тривала спеціальна підготовка.

Мета виховання у цей період полягала в передачі підростаючому поколінню трудових навичок, установлених способів поведінки, релігійних уявлень, традицій, обрядів, звичаїв. Єдиною виховною інституцією виступала ціла община. Поступово функція виховання закріплювалася за групою старійшин, які були носіями і хранителями колективного досвіду. Часто роль вихователів виконували і старші діти.

Виховання було суспільним, спільним і однаковим для всіх, здійснювалося шляхом прямого включення дітей у конкретні види трудової діяльності дорослих і носило практичний характер. Воно було природним і вільним.

На останніх етапах матріархату з'явилися перші в історії заклади для розвивання і виховання підростаючого покоління — будинки молоді, окремі для хлопчиків і дівчаток. Тут діти під керівництвом старійшин роду готувалися до життя та праці.

До найперших в історії людства організаційних форм виховання належать дитячі ігри, традиції, звичаї, ритуалізовані обряди, усна творчість первісних людей. Особливе значення надавалося дотриманню встановлених заборон — табу.

Чітко виховання виділяється як самостійна соціальна функція в країнах стародавнього Сходу. У давньосхідних країнах найголовнішою ознакою виховання була поява спеціальних навчально-виховних закладів — шкіл, де відбувалося систематичне навчання дітей. Перші школи виникли в III-II тис. до н. е. у таких країнах, як Шумер, Єгипет, Індія, Китай.

Школи в Шумері виникли в середині III тис. до н. е. з метою підготовки писарів — людей, які вміли користуватися клинописом. Власної назви вони не мали і називалися «будинки глиняних табличок», учитель — «батько будинку глиняних табличок», учень — «син будинку глиняних табличок» (назва — від способу писання на глиняних табличках — по мокрій глині).

Школи в Єгипті також виникають у III тис. до н. е. Приблизно в цей час тут з'являється письменність. Існували школи для жерців, школи писарів, школи для різних службовців. Лише у школах для жерців вивчали ієрогліфічне письмо, яке вважалося священним. У цих школах усе огорталося містиком і таємничістю, тут передавали уміння відправляти релігійні культи, а також повідомляли наукові відомості з математики, астрономії, географії та медицини, які трималися в таємниці від інших людей.

У II тис. до н. е. виникають перші навчальні заклади в Китаї — общинні школи. Крім державних, існували також приватні школи. Першу приватну школу відкрив Конфуцій. Основу навчання склали «шість мистецтв» — стрільба з лука, управління конем, музика, письмо, арифметика, етикет.

Великий поштовх розвитку освіти та учительства було зроблено в стародавній Греції, економічний та культурний розквіт якої датується VI-IV ст. до н. е. Добре відомі дві виховні системи тогочасної Греції: спартанська й афінська.

Особливості спартанської виховної системи. Виховання в Спарті мало яскраво виражений військово-фізичний характер. З 7 і до 18 років хлопчики перебували у спеціальних закладах інтернатного типу — агелах, де устрій був повністю побудований за військовим зразком.

Залежно від року навчання, дітей у агелах ділили на окремі загони. Керівником агелу був пейдоном — спеціальна посадова особа від держави. До виховної роботи залучалися найбільш спритні й розумні юнаки віком від 15 до 17 років (ірени). Виховання спрямовувалося на вироблення беззаперечної слухняності, розвиток витривалості та засвоєння науки перемагати. Багато уваги приділялося таким військово-гімнастичним вправам, як боротьба, біг, метання списа та диска, прийоми кулачного бою. До цього приєднувалися музика, спів та релігійно-обрядові танці.

Особливості афінської виховної системи. Тут виховання носило виражений індивідуальний характер. Афіняни прагнули до поєднання розумового, морального, естетичного та фізичного розвитку. Кінцевою метою виховання виступала гармонійно розвинена особистість. Ідеальною людиною вважалася та, котра була прекрасна тілом і душею.

Хлопчики після семи років починали відвідувати школу. З метою уникнення небажаних вуличних знайомств, хлопчика в школу і зі школи супроводжував спеціально підготовлений раб-педагог (з гр. «пайс» — дитина, «аго» — веду за руку). Школа з грецької означає спокій, дозвілля. У подальшому цим словом називали бесіди філософів з учнями, а ще пізніше — і шкільні заняття взагалі. Школи були приватними і платними.

Виховання, школа і педагогічна думка у стародавньому Римі на усіх етапах мали на меті, перш за все, практичні цілі. Діти з простих сімей отримували практичну трудову підготовку, а дітей привілейованих громадян готували до активної державної діяльності. Першочерговою справою було вироблення в представників усіх верств населення такої якості, як відданість батьківщині.

Елементарні (початкові) школи існували ще в II ст. до н. е. У другій половині республіканської епохи (II ст. до н. е.) виникають риторичні школи, які були вищим ступенем шкільної римської освіти. Вони готували дітей із найбільш заможних сімей до майбутньої державної діяльності. Тут оволодівали ораторським мистецтвом, вивчали у великому обсязі філософію, риторику, правознавство, надавалися деякі відомості з математики, астрономії, музики.

В епоху середньовіччя (V — поч. XVI ст.) основним типом виховання було церковне виховання, в основу якого було покладено аскетичну доктрину, байдуже ставлення до мирських благ і покірливість земним властям. Людина розглядалася як гріховна істота, яка зобов'язана молитвами і праведним життям спокутувати первородний гріх. У всіх церковних школах учителями були духовні особи. Освіта мала суворо теологічний характер. Лицарське виховання одержували діти світських феодалів. Його метою було виробити у майбутніх лицарів кріпосницьку мораль, навчити вести себе у «вищому» товаристві і дати військово-фізичну підготовку через часті озброєні сутички між феодалами. Виховання й освіта жінок в епоху середньовіччя також мали становий характер. Дівчата знатного походження виховувалися у сім'ях під наглядом матері та спеціальних виховательок, а також у пансіонатах при жіночих монастирях.

У XVI ст. на тлі культурного й ідеологічного розвитку ряду країн Західної і Центральної Європи виникли нові підходи до методів навчання і виховання, які ґрунтувалися на ідеї гармонійного та багатостороннього

розвитку особистості дитини, успадкованій від античної педагогіки. Гуманісти вважали, що в процесі навчання і виховання діти повинні набути здатність активно мислити, самостійно пізнавати оточуючий світ. У школі не було тілесних покарань, виховання здійснювалося за допомогою нагляду й особистого прикладу вихователів.

Протягом XVII-XVIII ст. у країнах західної Європи для малозабезпечених дітей існувала народна школа, яка обмежувалася навчанням дітей читанню, писанню і рахуванню.

У другій половині XVIII ст. у країнах Західної Європи стали з'являтися «школи навчання», які мали за мету дати елементарну освіту дітям робітників і намагалися охопити якомога більшу кількість дітей. Наприклад, у школах взаємного навчання старші та більш підготовлені учні ставали помічниками вчителя і під його керівництвом проводили заняття з рештою учнів. У школах не було класів. Учні, розділені на десятки, навчалися в своїх старших товаришів, які називалися моніторами. Останні одержували інструкції від педагога, чому і як треба навчати.

У XIX ст. у чоловічих та жіночих гімназіях виховну роль виконували наглядачі, які відповідали за дисципліну і порядок, слухняність учнів у навчально-виховному процесі; потім — наставники, які здійснювали нагляд, нерідко політичний, поза навчальним закладом.

Отже, кожна історична епоха ставила свої вимоги до людей, котрі були пов'язані з освітою і вихованням підростаючого покоління.

В історії відомі випадки, коли діяльність організаторів виховного процесу не обмежувалася лише закладами освіти, але й була пов'язана з розвитком різних молодіжних та дитячих рухів. Зокрема, на початку XX ст. під впливом міжнародного скаутського руху на теренах нашої країни з'явилися дитячі та молодіжні пластові гуртки, де організацію патріотичного виховання на українських історичних традиціях очолюють виховники. Організатори Пласту мали на меті змінити психіку українського народу, виховуючи молодь сильною, витривалою, зі стійким характером, а головне — виховувати патріотичні почуття. Педагогічний підхід у вихованні молоді творці українського Пласту наповнили своєю власною системою виховання — українською духовністю, тому він і припав до душі молоді, українській громаді. Пласт став всеукраїнською понадпартійною організацією. Організовувалися мандрівні табори, де виховники навчали дітей та підлітків основам виживання в складних умовах.

Соціально-педагогічний рух активно розвивався в 20-30-ті роки. Була створена самодіяльна організація дітей та підлітків — піонерська організація, яка розвивала нові форми виховної роботи з дітьми. Піонерська організація запозичила від скаутизму організацію за загонами,

інститут вожатих, зібрання біля вогнищ, елементи символіки. У загальноосвітніх закладах створюються піонерські загони на базі навчальних класів, які об'єднуються в піонерські дружини. Їх очолюють піонервожати, обов'язком яких є залучення дітей до гурткової роботи, проведення бесід на морально-етичні, патріотичні теми, організація свят, екскурсій, трудової діяльності. Також вони мали орієнтуватися в туристично-краєзнавчій, фізкультурно-оздоровчій, натуралістичній, культурно-масовій діяльності. Також у цей час з'являються інші професії, педагогічно спрямовані на виховну діяльність (організатори позакласної та позашкільної виховної роботи, педагогічні працівники позашкільних установ).

Поява професії педагога-організатора була відгуком суспільства на гуманізацію освіти, виховання, що передбачає, насамперед, сприяння розвитку творчих можливостей людини, її інтелектуальної свободи, створення максимально сприятливих умов для розкриття творчого потенціалу особистості. На сучасному етапі діяльність педагога-організатора є досить актуальною. Посилення ролі фахівців цієї сфери пов'язано також із виникненням серйозних соціально-психологічних проблем у суспільстві. Зокрема в нашій країні відбувається послаблення виховних можливостей сім'ї, збільшується кількість розлучень, зростає соціальне сирітство. В даному аспекті роль педагога-організатора полягає в наданні допомоги щодо посилення виховних впливів на дітей, організацію цілеспрямованої діяльності, яка б розвивала моральні цінності, адаптивні моделі поведінки у суспільстві, естетичні смаки, трудові навички.

Сьогодні професія педагога-організатора відіграє неоціненну роль, у першу чергу, у соціальному житті країни, оскільки його головне покликання — створення сприятливих умов для самостійного особистісного розвитку дітей та молоді. Педагог-організатор сприяє формуванню стійких життєвих інтересів, котрі в майбутньому стануть основою вибору професії, самореалізації в особистісній та професійній сферах учнівської молоді. Діяльність педагога-організатора сприяє розвитку творчості, лідерських якостей учнівської молоді, їх естетичних уподобань, навичок здорового способу життя, що є важливою передумовою повноцінного самовияву як сім'янина та громадянина країни.

Педагог-організатор організовує та здійснює виховну культурно-масову, туристично-краєзнавчу, спортивну роботу з учнівською молоддю в загальноосвітніх, позашкільних закладах та за місцем проживання.

Функціональні обов'язки педагога-організатора можуть дещо відрізнятися залежно від місця його роботи, але переважно включають наступні складові:

- планування та організація позаурочної та позашкільної роботи;

- вивчення вікових та психологічних особливостей, інтересів і потреб учнів у загальноосвітніх школах, позашкільних установах, створення умов для їх реалізації в різних видах творчої діяльності;
- розроблення планів роботи з дітьми, молоддю, дорослим населенням, планів та розкладів роботи клубів, гуртків за інтересами, планів літнього оздоровлення учнівської молоді, а також заходів щодо запобігання правопорушень і злочинності серед неповнолітніх;
- організація і забезпечення регулярності роботи гуртків, секцій, клубів, аматорських об'єднань тощо, проведення культурно-масових заходів (вечори, свята, походи, екскурсії тощо), спортивних змагань; підтримання соціально значущих ініціатив учнівської молоді в сфері проведення їх вільного часу, дозвілля і розваг;
- сприяння розвитку дитячих і громадських організацій, допомога в плануванні їхньої діяльності на принципах добровільності, самостійності, гуманності і демократизму з урахуванням ініціативи, запитів і потреб учнів;
- сприяння оновленню змісту і форм діяльності організацій, об'єднань, організація їхньої колективно-творчої діяльності відповідно до вікових інтересів учнів і вимог життя;
- проведення роботи з відбору керівників (організаторів) первинних колективів, дитячих організацій та об'єднань.

Організаційно-методична діяльність та підвищення професійного рівня:

- отримання від адміністрації інформації нормативно-правового і організаційного характеру, ознайомлення з відповідними документами;
- самостійне планування своєї роботи на навчальний рік, введення у встановленому порядку необхідної документації, звітування про роботу;
- у встановлені терміни проходження курсового підвищення кваліфікації в закладах післядипломної освіти.

Основні напрями діяльності педагога-організатора в роботі з дітьми, підлітками та юнацтвом можна об'єднати за організаційними формами, за напрямками виховання, за цільовими групами.

За організаційними формами педагог-організатор здійснює індивідуальну, групову, масову виховну роботу.

Індивідуальна робота — організація самостійної діяльності окремих учнів, спрямованої на самовиховання (підготовка доповідей, номерів ху-

дожньої самодіяльності, виконання доручень, творчих завдань, підготовка звітів, ілюстрованих альбомів тощо).

Групова робота включає невеликі колективи учнів і може бути:

- гуртковою, яка сприяє виявленню і розвитку інтересів та творчих здібностей;
- гуртковою та секційною (предметні, технічні, спортивні, художні) — проведення занять різного типу: доповідей, обговорення літературних творів, екскурсії, виготовлення різного наочного приладдя, зустрічі з цікавими людьми різних професій;
- діяльнісно-практичною (дитячі клуби, осередки, спілки, громадські організації; клуби спілкування, вихідного дня, цікаві зустрічі з представниками різних професій, народні ігри тощо);
- наочною (шкільні музеї, краєзнавчі, історичні, історико-літературні, природознавчі, художні кімнати, куточки (зокрема, профорієнтаційні), виставки дитячої творчості, різні тематичні стенди);
- діалогічною (бесіди, рольове спілкування тощо).

Масова робота передбачає проведення заходів із одночасним охопленням великої кількості учасників (конкурс, розважальна програма, концерт, свято, велика гра, різні змагання, екскурсії, диспути, конференції, виставки, фестивалі з проблем традицій, культури, відвідування спектаклів, інтелектуальні аукціони, вечори, подорожі до джерел рідної культури тощо).

За напрямками виховання будь-яка організаційна форма роботи педагога-організатора може мати естетичне, фізичне, моральне, розумове, трудове, економічне та екологічне спрямування.

Основними цільовими групами, окрім дітей, підлітків та молоді, можуть бути педагоги і батьки.

У роботі з учителями діяльність педагога-організатора за змістом є методичною (виступи на психолого-педагогічних семінарах, допомога у проведенні години класного керівника, інших позакласних виховних заходів).

У роботі з батьками — це за змістом просвітницька діяльність (виступи на батьківських зборах, проведення просвітницьких тренінгів, виготовлення інформаційних буклетів тощо).

У своїй діяльності педагог-організатор використовує різноманітні засоби.

А. Джерела інформації:

- навчальна та методична література;
- художня, наукова література;
- інтернет, радіо, телебачення.

Б. Технічні засоби:

- апаратура дистанційного (телекомунікаційного) навчання;
- комп'ютери з відповідним програмно-педагогічним забезпеченням;
- аудіо- та відеозасоби.

В. Предмети матеріальної та духовної культури:

- твори музичного, образотворчого, декоративно-прикладного мистецтва, кіно тощо;
- інструменти, спорядження, обладнання та оснащення, костюми і реквізити відповідного напрямку тощо.

Г. Засоби педагогічного впливу:

- різноманітні форми і методи виховної роботи.

Професія педагога-організатора тісно пов'язана з професіями педагогічного спрямування, просвітницького, виховного, культурно-масового, спортивно-оздоровчого характеру, такими як:

- організатор позакласної та позашкільної виховної роботи;
- соціальний педагог;
- соціальний вихователь з роботи з дітьми-інвалідами;
- консультант з питань здорового способу життя;
- організатор культурно-дозвільної роботи;
- організатор театралізованих народних свят;
- аніматор та інші.

Крім цього професія педагога-організатора є спорідненою до всіх педагогічних професій.

Відповідно до найвживанішої класифікації професій, розробленої Є. О. Климовим, професія «Педагог-організатор» відноситься до професій типу «людина-людина».

Основною особливістю діяльності фахівця цього типу професій є взаємодія з людьми. Уміння спілкуватися, контактувати з оточуючими, здатність впливати на них, досягати взаєморозуміння в процесі організації та виконання професійних обов'язків є найважливішою умовою високої ефективності діяльності педагога-організатора. Він має вміти точно і зрозуміло передавати інформацію, володіти експресивністю мовлення та рухів, вміти виступати публічно та знаходити спільну мову в індивідуальній бесіді, організовувати індивідуальну та колективну діяльність учнівської молоді. Слабка сформованість комунікативних та організаторських якостей виступає протипоказанням до вибору професій цього типу.

Специфіка діяльності педагога-організатора полягає у різноманітності виконуваних ним функцій і засобів духовного впливу. Зміни в професійній діяльності можуть бути спричинені змінами сфери застосування

праці, цільової групи осіб, з якими він працює, розвитком технічних засобів, засобів зв'язку та інформаційно-комунікативних технологій. Основні зміни, що стосуються цілей та змісту професійної діяльності педагога-організатора, можуть виникати через зміни основної освітньої докторини, провідної педагогічної теорії та інших світоглядних чинників.

Санітарно-гігієнічні умови та безпека праці

Професійна діяльність педагога-організатора відбувається в умовах великого нервово-психічного, комунікативного та емоційного навантаження, оскільки його робота передбачає долученість до організації різноманітних педагогічно-просвітницьких, культурно-масових та інших заходів, які вимагають наявності хороших фізичних даних організму, вміння пристосовуватися до різних складних ситуацій, пов'язаних з впливом на інших людей.

Обмежень щодо статі професія не має. Функціональні обов'язки педагога-організатора з успіхом можуть виконувати як чоловіки, так і жінки, які є творчими людьми та ентузіастами своєї справи.

Педагог-організатор працює 8 годин на день згідно зі складеним графіком, виходячи з 40-годинного робочого тижня, затвердженого директором закладу освіти або іншою уповноваженою посадовою особою. Педагогу-організатору надається щорічна відпустка в 56 календарних днів, найчастіше влітку.

Педагог-організатор має усвідомлювати, що у своїй діяльності головний акцент робиться на його здатності взаємодіяти з дітьми, які відрізняються за своїм характером, темпераментом, особливостями виховання в сім'ї, стилем поведінки. Навіть організовуючи групові чи масові заходи, він повинен враховувати індивідуальні особливості дітей. Передусім важливо встановити довірливі, доброзичливі стосунки з вихованцями. Така робота має бути систематичною, спрямовуватися не тільки на проведення бесід з конкретного приводу, а й наперед продуманих профілактичних розмов та інших заходів з вихованцями.

Виховний вплив може бути спрямований на отримання очікуваних результатів негайно або бути довготривалим. У одних випадках педагог-організатор реагує на вчинок одразу, в інших — детально аналізує його і лише тоді вирішує, яких заходів виховного впливу вжити.

Робота педагога-організатора має також свою специфіку відповідно до вікових категорій учнівської молоді, з якою він працює.

Зважаючи на те, що педагог-організатор щоденно працює з дітьми, в його роботі можуть виникати певні помилки педагогічного характеру, зокрема такі, що провокують виникнення конфліктів. Основними з них можуть бути:

- демонстрування своєї зверхності та переваги щодо учнів (вихованців), приниження їхньої гідності та права на самостійність і самовизначення;
- нехтування цінностями дитячого світу як наслідок незнання вікових та індивідуально-психологічних особливостей розвитку дітей, що провокує надмірні вимоги щодо них;
- авторитарний та стереотипний стиль спілкування;
- некомпетентність у проведенні виховних та просвітницьких заходів;
- маніпулювання сприйняттям ситуації, неправильна її оцінка, перекручування фактів;
- стереотипність поведінки в ситуаціях, що потребують морального вибору.

Отже, етико-моральні помилки в діяльності педагога-організатора мають не лише ситуативний, випадковий характер, але й закріплюються на рівні свідомості, впливають на його професійну кар'єру, подальшу педагогічну діяльність.

Окрім помилок педагогічного характеру, в роботі педагога-організатора можуть траплятися порушення норм і правил техніки безпеки під час проведення позакласної та позашкільної роботи з учнями.

Вимоги професії до працівника

Для вступу до педагогічного вузу, де можна здобути професію педагога-організатора, абітурієнт має надати документ державного зразка про повну загальну середню освіту відповідно до державного стандарту, сертифікат з результатами зовнішнього незалежного оцінювання. Основою професійних знань, що отримують майбутні педагоги-організатори, мають бути знання з предметів суспільно-гуманітарного, художньо-естетичного напрямку. Проте, на практиці на посаду педагога-організатора можуть претендувати абітурієнти, які мають хороші знання з фізики, біології та інших дисциплін.

Професія педагога-організатора вимагає від фахівця певних медичних показань, зокрема:

- відсутність явних вад у фізичному і розумовому розвитку, які можуть ускладнити роботу фахівця у дитячому колективі;
- відсутність захворювань органів дихання і мовлення;
- відсутність захворювань шкіри.

Педагог-організатор має щорічно проходити медичне обстеження.

Педагог-організатор має володіти:

- комунікативними здібностями — вміння передавати інформацію;

- умінням взаємодіяти з людьми, спілкуватися з ними, розпізнавати мову тіла, жестів, бути симпатичним, чуйним, тактовним;
- організаторськими здібностями — здатністю організувати групову роботу, бути цілеспрямованим, планувати та передбачати результати діяльності, бути лідером;
- творчими схильностями — здатністю генерувати оригінальні творчі ідеї, швидко знаходити креативні рішення в нестандартних ситуаціях.

Захоплення роботою та любов до дітей — це ті риси, без яких теоретичні знання і методична майстерність будуть безсилі.

Діяльність педагога-організатора відноситься до розряду стресогенних, що вимагає значних ресурсів самоконтролю і саморегуляції, терплячості і наполегливості для здійснення своїх задумів, витримки навіть у найнесприятливіших стресових ситуаціях, уміння тримати себе в руках в умовах негативних емоційних впливів з боку інших людей.

Оптимальний тип темпераменту — сангвінік, що характеризується жвавістю, рухливістю, розважливістю, лабільністю, оскільки даний тип темпераменту найбільш підходить для педагогічної діяльності, де на працівника покладається велика відповідальність, і він може найкраще розкрити власний потенціал, швидко відгукуватися на навколишні події, порівняно легко переживати невдачі та неприємності.

Педагогу-організатору необхідні такі емоційно-вольові якості:

- висока емоційна стійкість, що передбачає наявність витримки, самовладання, здатності до подолання стану емоційного збудження при виконанні складної діяльності та стратегій упевненої поведінки в складних життєвих обставинах;
- активність та енергійність, висока працездатність, терплячість.

З метою попередження емоційно напруженого стану, що дезорганізує поведінку і професійну діяльність педагога-організатора, важливими є такі особистісні риси: стресостійкість, вербальний інтелект, уміння критично оцінити ситуацію, розвиток саморегуляції.

Важливими для успішної діяльності педагога-організатора є наявність знань психолого-педагогічного характеру, уміння стати в рефлексивну позицію стосовно самого себе й до здійснюваної діяльності в цілому. Йому потрібна висока загальна культура, наявність активності, почуття розумної міри, ставлення до дітей як до головної цінності.

Особливо важливими у професійній діяльності педагога-організатора є високий моральний рівень, особиста етика і культура поведінки, відсутність шкідливих звичок, здатність викликати до себе повагу з боку учнівської молоді, користуватися неформальним визнанням з її боку.

Професійне навчання

Педагогів-організаторів готують у педагогічних інститутах та університетах. Термін навчання залежить від рівня акредитації навчального закладу (4-5 років). Форма навчання у ВНЗ — денна та заочна. Нормативний зміст за всіма освітньо-кваліфікаційними рівнями визначається відповідними стандартами вищої освіти — бакалавр, спеціаліст, магістр.

Правила прийому до конкретного навчального закладу, що здійснює підготовку педагогів-організаторів, розробляються самим закладом відповідно до законодавства України та Умов прийому до вищих навчальних закладів України, які затверджуються наказом міністерства освіти і науки, є обов'язковими для всіх вищих наукових закладів. Ці правила визначають порядок і строки прийому заяв і документів для вступу, перелік документів, додаткових показників для вступу на навчання.

Під час навчання студенти, які навчаються за державним замовленням, мають право на:

- безкоштовне користування навчально-виробничою, науковою, культурно-спортивною, побутовою, оздоровчою базою ВНЗ, доступ до інформації з усіх галузей знань;
- забезпечення гуртожитком;
- за умови успішного навчання — отримання стипендії.

Педагогу-організатору для виконання професійних обов'язків необхідна повна вища педагогічна освіта незалежно від кваліфікаційного рівня (спеціаліст, бакалавр, магістр). Загалом, ознакою готовності фахівця до здійснення даної професійної діяльності є засвоєння певної системи загальнотеоретичних і спеціальних професійно-педагогічних знань, котрі б дозволили правильно обрати методи педагогічного та виховного впливу, знайти власні творчі підходи в роботі.

У процесі навчання педагоги-організатори вивчають наступні основні дисципліни:

- педагогіка;
- соціальна педагогіка;
- загальна, вікова та педагогічна психологія;
- теорія і технологія соціальної роботи;
- практикум соціально-педагогічної роботи;
- методика роботи з учнівською молоддю та молодіжними організаціями;
- профілактика негативних явищ в учнівському та молодіжному середовищі;
- система соціальної роботи в галузі освіти;

- соціальна робота з молоддю;
- методика організації волонтерського руху;
- організація роботи з різними соціальними групами.

Крім того педагог-організатор має знати:

- законодавчі та інші нормативно-правові акти з питань освіти і виховання учнівської молоді;
- основні закономірності розвитку особистості дітей, підлітків та молоді, специфіку їх потреб, інтересів, установок, мотивів;
- специфіку роботи в соціальному середовищі, у навчальному закладі, в сім'ї, в об'єднаннях, групах, компаніях тощо;
- сучасний стан та тенденції розвитку дитячих та підліткових спільнот, рухів, організацій, їх роль, місце і вплив на особистість;
- принципи організації дозвілля, спілкування, вільного часу, правила охорони та безпеки праці, пожежної безпеки і безпеки дорожнього руху;
- методи роботи із занедбаними дітьми, сім'ями, надання їм допомоги та підтримки.

На базі здобутих у ВНЗ знань, педагог-організатор може працювати за суміжними професіями:

- соціального педагога;
- соціального працівника;
- методиста з виховної роботи.

Крім цього, педагог-організатор може працювати за будь-якою професією педагогічного спрямування, пройшовши спеціальну перепідготовку.

Протипоказання до навчання та виконання професійних обов'язків

До основних медичних протипоказань для оволодіння професією педагога-організатора та виконання професійних обов'язків відносяться:

- вади психічного, розумового та фізичного розвитку;
- туберкульоз;
- інфекційні захворювання та захворювання шкіри;
- порушення зору та слуху;
- захворювання опорно-рухового апарату;
- значні вади мовлення.

У психологічній і психофізіологічній сферах обмеженнями є:

- відсутність любові до дітей і до людей взагалі;
- слабка пам'ять;
- низький рівень розподілу та переключення уваги;
- емоційна нестабільність;

- відсутність такту, доброзичливості, чуйності, самоконтролю, відповідальності;
- низький рівень вербального інтелекту;
- невірноваженість нервової системи.

Заробіток

Згідно із законодавством посадові оклади педагогічним працівникам встановлюються на основі Єдиної тарифної сітки в порядку, визначеному Кабінетом Міністрів України.

На рівень зарплати впливає кваліфікаційна категорія (спеціаліст, спеціаліст першої категорії, спеціаліст вищої категорії), а також педагогічні звання (педагог-організатор, педагог-методист), присвоєні за результатами атестації.

Педагог-організатор має можливість отримувати:

- надбавки за вислугу років щомісячно у відсотках до посадового окладу;
- щорічну грошову нагороду у розмірі посадового окладу за сумлінну працю;
- допомогу на оздоровлення в розмірі посадового окладу при наданні щорічної відпустки.

Педагоги-організатори, які працюють у приватних навчальних та інших закладах, отримують високу заробітну плату, розмір якої є комерційною таємницею.

Перспективи зайнятості

Після навчання педагог-організатор може працювати у різних навчальних закладах (загальноосвітніх школах, гімназіях, ліцеях, коледжах), інтернатних закладах різних типів, у позашкільних закладах (палацах, будинках творчості, центрах, станціях дитячої, юнацької творчості, в учнівських та студентських клубах, у школах мистецтв, студіях тощо), а також у дитячих будинках, літніх оздоровчих таборах та ін.

Кількість випускників задовольняє державні потреби у спеціалістах даної професії.

Підвищення кваліфікації

Професійна освіта педагога-організатора не закінчується з одержанням диплома. Особливості його діяльності вимагають систематичного професійного вдосконалення, знайомства з новою науковою та методичною літературою, постійного накопичення практичних навичок. Педагог-організатор може продовжувати навчання в магістратурі та аспірантурі.

Підвищення кваліфікації та педагогічної майстерності може проходити в системі методичної роботи, що діє у навчальних закладах на районному та регіональному рівнях і ґрунтується на вивченні та впровадженні кращого досвіду роботи з учнівською молоддю.

Педагоги-організатори проходять підвищення кваліфікації не рідше одного разу на 5 років у закладах післядипломної освіти.

У межах основної професії існує така спеціалізація: педагог-організатор, педагог-організатор позашкільної та позакласної роботи, керівник гуртка технічної творчості, організатор дитячих та молодіжних колективів тощо.

Психограма професії «Педагог-організатор»

Професійно важливі якості	Психодіагностичні методики	Діагностичні показники
1. Професійна спрямованість, тип	Тест Голланда	С+. К+
2. Комунікативні особливості: – готовність до спілкування; – доброзичливість; – оптимізм, емоційність; – соціальна енергічність	Кеттел-16Ф0-187-А тест Айзенка ОСТ	А+, F+, N+, Q ₂ – — екстраверт СП+, СТ+. СЕР+
3. Особливості вищої нервової діяльності: – сила; – рухливість; – лабільність	ПНН, Теплінг-тест	середня сила нервової системи висока лабільність
4. Емоційна стабільність	Кеттел-16Ф0-187-А ОСТ	С+, Q ₄ +, F ₂ – СЕР – високий бал
5. Емоційно-вольові якості: – відповідальність; – рішучість, впевненість у собі; – критичність; – старанність	Тест Кеттела 16Ф0-187-А	G+ H+, C+ L- Q ₁ -, Q ₃ +, F ₃ +
6. Кмітливість, розвиток загального інтелекту	Тест Равена ГПП	середній рівень і вище
7. Стійкість зосередження уваги	Тест Анфімова	вище середнього рівня
8. Оперативна пам'ять	ОП-1	вище середнього ірвня
9. Рухливість нервових процесів	ПНН, ОСТ	висока рухливість СП+
10. Стійкість розподілу уваги	ВН-2	вище середнього рівня

СОЦІАЛЬНИЙ ПЕДАГОГ

Загальна характеристика професії

Соціальна робота, як професія, офіційно була зареєстрована лише у квітні 1998 року. Доти функції соціального педагога виконували представники будь-яких професій — фахівці закладів освіти, соціального забезпечення, культури і спорту, представники міліції тощо.

Вихід соціальної роботи на професійний рівень — явище значне, хоча це скоріше можна назвати юридичним оформленням досвіду. Сучасна модель соціальної роботи, яка увібрала в себе все найкраще, була сформована і продовжує розвиватися як результат багаторічного практичного пошуку, відпрацювання стандартів цієї професії.

Особливістю становлення професії соціального педагога є те, що попереду завжди йшли педагоги, і для соціальної роботи з моменту її зародження і до нашого часу завжди була характерна домінуюча роль соціальної педагогіки, що дозволило певною мірою «скоротити» відставання нашої країни в цьому питанні від інших.

Соціальний педагог — це, насамперед, посередник, сполучна ланка між особистістю і державно-громадськими соціальними службами, організаціями та установами, які покликані піклуватися про людину та її родину. Водночас він є захисником інтересів конкретної людини, законних прав кожної людини, різних верств населення, дорослих і дітей. Він є своєрідним духовним наставником, який протягом років працює з конкретними дітьми та їх родинами, здійснює соціальний патронаж, піклується про формування моральних загальнолюдських цінностей у соціумі. Разом з тим, він є соціальним терапевтом, який допомагає запобігати і розв'язувати конфліктні ситуації своїх підопічних, сприяючи їм у контактах з відповідними спеціалістами.

Потреба саме в соціальному педагогові є закономірною. Будучи посередником в системі взаємодії особистості із соціумом, інститут соціальних педагогів впливає на формування виховуючих гуманістичних, морально і фізично здорових відносин у соціумі, сфері сім'ї, сімейно-сусідському оточенні між дітьми і дорослими. Соціальний педагог не чекає, коли до нього звернуться за допомогою, а в етично допустимій формі сам вступає в контакт. Він ніби ставить «соціальний діагноз», вивчає психологічні та вікові особливості, здібності людей, вливається в їх мікросоціум, світ інтересів, коло спілкувань, умови життя, моральну атмосферу, виявляє позитивні і негативні впливи, проблеми (медичні, психологічні, правові та ін.).

За своїм професійним призначенням соціальний педагог зосереджує зусилля на виявленні й подоланні негативних явищ, а не на боротьбі

з їх наслідками (цим «страждала» протягом багатьох років профілактична виховна робота), забезпечуючи тим самим у роботі своєчасну превентивну профілактику різного роду відхилень.

Діяльність соціального педагога спрямована на стимулювання саморозвитку і самоорганізації особистості, створення умов для активізації розвитку і реалізації творчого потенціалу, здібностей і нахилів своїх підопічних. Він працює в умовах неформального спілкування, залишаючись на позиції неформального лідера, помічника, порадирика, товариша, духовного наставника.

Цільовою орієнтацією діяльності соціального педагога є формування здорових, виховуючих, гуманних відносин у соціумі. Діяльність соціального педагога — це зона довіри між людьми, шлях до взаємопорозуміння, спілкування. Його робота повинна мати активний характер і сприяти залученню до соціальної роботи самих клієнтів. Вона спрямована на поступове створення своєрідного механізму саморозвитку, що сприяє виявленню взаємної турботи і взаємодопомоги, милосердя, послабленню соціального і міжнаціонального напруження, формуванню сприятливого мікроклімату в соціумі.

Залежно від характеру роботи соціального працівника, можна визначити провідні види його діяльності: а) культурно-дозвільна (організація діяльності дітей, молоді, сімейно-сусідських спільнот, культурно-освітня робота за місцем проживання, організація фізкультурно-оздоровчого та культурного відпочинку, соціальна анімація); б) медико-психологічна (консультативно-посередницька, охорона здоров'я і пропаганда здорового способу життя, медико-реабілітаційна допомога); в) правоохоронна (пропедевтика правопорушень, соціально-психологічна підтримка різних категорій населення, соціальна адаптація та реабілітація особистості).

Діяльність соціального педагога розпочинається зі знайомства з підопічними, ознайомлення з їх оточенням, встановлення контактів, соціальної діагностики. Він вивчає можливості мікросоціуму, соціальний склад мешканців, встановлює зв'язки з установами, виявляє рівень соціальної активності різних груп населення, стан соціальної роботи з ними, створюючи, таким чином, діагностичну карту соціуму.

Далі соціальний педагог вивчає пріоритети у створенні соціально-педагогічної роботи, організації різноманітної діяльності в мікросоціумі. Він визначає форми соціальної творчості, забезпечує координацію роботи соціальних інститутів у своєму регіоні, формує актив добровільних помічників (волонтерів), організовує безпосередню роботу з населенням, дітьми, родинами, вивчає можливості роботи клубів, гуртків, установ,

організацій, які мають розв'язувати проблеми здоров'я, дозвілля, побутового обслуговування.

Таким чином, соціальний педагог, надаючи соціальну допомогу різним категоріям населення, виконує такі провідні функції: а) організаторську (організовує дозвілля, допомагає у працевлаштуванні і професійній орієнтації, соціальній адаптації і реабілітації, координує діяльність підліткових і молодіжних об'єднань, організовує взаємозв'язок клієнта з медичними, освітніми, культурними, спортивними, правовими закладами, товариствами і благодійними фондами); б) прогностичну (прогнозує процес соціального розвитку мікрорайону і мікросоціуму, програмує діяльність конкретних соціальних інститутів, які беруть участь у соціальному формуванні особистості); в) профілактичну і соціально-терапевтичну (приводить в дію механізм попередження і подолання негативних впливів у соціально-правовому та психологічному плані, організовує соціо-терапевтичну допомогу, забезпечує захист прав у суспільстві, допомагає підліткам і молоді в період соціального і професійного самовизначення); г) організаційну (залучає до роботи добровільних помічників і населення мікрорайону до соціальної роботи та відпочинку, налагоджує взаємодії між різними інститутами в роботі з населенням). Соціальний педагог повинен підтримувати високі моральні стандарти своєї поведінки, повністю виключаючи нечесні дії, дотримуватися в своїй роботі вимог професійної етики. Він повинен враховувати унікальність кожної особистості, її права і можливості й усвідомлювати свою відповідальність за її поведінку у кожній конкретній ситуації.

Він має імідж громадського діяча, який підтримує і очолює соціальні ініціативи громадян, спрямовані на самозабезпечення і оздоровлення навколишнього середовища.

Санітарно-гігієнічні умови та безпека праці

Соціальний педагог працює в соціально-педагогічних і соціально-психологічних закладах освіти (дошкільних, позашкільних, загальноосвітніх школах, коледжах, гімназіях, школах-інтернатах, дитячих будинках, спеціальних навчальних закладах тощо), соціальних службах спеціалізованих установ (будинки престарілих, центри реабілітації, соціальні притулки тощо), соціальних службах муніципальних органів.

Працює соціальний педагог як в приміщенні, так і на повітрі. Праця ненормована, спричиняє велике інтелектуальне навантаження. Враховуючи специфічний характер діяльності соціального педагога, режим його роботи варіативний, гнучкий і зручний для тих, з ким він працює, пристосований до конкретних умов соціального середовища.

Високий рівень відповідальності є фактором, що іноді призводить до нервового перевантаження. Змінність відсутня. Обмеження за віком та статтю відсутнє. Переважно навантажені зоровий та мовно-руховий аналізатори.

Вимоги професії до працівника

Складність і висока відповідальність професійної діяльності соціального педагога вимагає певної сукупності якостей, яким він повинен відповідати (громадянських, моральних, інтелектуальних). Неодмінним для фахівця є комунікабельність і компетентність, особлива екстравертність, «розверненість» до клієнта, здатність добре орієнтуватися у ситуаціях, що змінюються, швидко приймати рішення.

Обов'язковими якостями соціального педагога повинні бути емпатійність і делікатність. Людина, яка хоче обрати цю професію, повинна бути гуманною, мати хороші комунікативні й організаторські здібності, бути високодуховною і загально культурною, з почуттям такту й гумору, вміти аналізувати соціальні явища, мати стійкі моральні принципи. Вона повинна поважати таємниці клієнта.

Люди цієї професії повинні мати врівноважений характер, емоційно-вольову стійкість, добре розвинений вербальний інтелект і грамотно побудовану мову, бути доброзичливими і ввічливими.

Від соціального педагога вимагається акуратність, спостережливність, соціальна інтуїція; проникливість, високий самоконтроль за поведінкою. Це люди честі, обов'язку.

Професійне навчання

Особлива делікатність професійної діяльності соціального педагога роблять принципово важливим ранній вибір майбутніх спеціалістів і надають особливої значимості допрофесійному етапу їх підготовки, який виявляється, насамперед, у безпосередній участі школярів і молоді у соціальній роботі.

Професію соціального педагога можна набути у вищих навчальних закладах педагогічного профілю та університетах. Термін навчання — 5 років. Готують соціальних педагогів і в педагогічних училищах.

Соціальний педагог повинен знати: основи етики, соціальної та педагогічної психології, основи соціальної педагогіки, педагогічної роботи, загальні та вікові індивідуальні особливості особистості. Крім того, він повинен знати основи медицини, сучасної економіки і права, соціології, культури і мистецтва, знати історію релігії і поширення релігійних конфесій в країні, вітчизняну і зарубіжну літературу (особливо дитячу і юнацьку).

Соціальний педагог повинен вільно володіти українською мовою. Крім того, він повинен уміти висловлювати і обґрунтовувати свою позицію з різних питань, аналізувати в загальних рисах економічні події, вести бесіди на різні теми, використовувати в роботі різні технічні засоби, володіти психокорекційним впливом на дітей та молодь.

Протипоказання до навчання та професійної діяльності

Професійна діяльність соціального педагога не рекомендується людям, які страждають серцево-судинними, нервово-психічними захворюваннями, мають вади опорно-рухового апарату, інфекційні та алергічні хвороби.

Труднощі в роботі соціального педагога викликатимуть його невірноваженість, дратівливість, відсутність співчуття, недотримання моральних норм в стосунках з різними категоріями людей, конфліктність.

Відсутність таких особистісних якостей, як доброзичливість, чуйність, любов до дітей унеможливило роботу в соціальній сфері.

Заробіток

Заробітна плата соціального педагога визначається штатним розкладом. Залежить від рівня кваліфікації. Існують надбавки за стаж, професійну майстерність, різні доплати, премії. Можлива робота в приватному секторі, де заробітна плата обумовлюється контрактом при прийомі на роботу.

Перспектива зайнятості

Навички спілкування з людьми, широкий кругозір, толерантність, знання психології, етики, педагогіки, медицини, права надають соціальному педагогу широкі можливості професійного зростання та подальшої кар'єри.

Можливість зайнятості в школі учителем, організатором виховної роботи, у службі зайнятості, вихователем; вести приватну справу, займатися викладацькою діяльністю. Ризик безробіття невеликий.

Психограма соціального педагога

Професійно важливі якості	Психодіагностичні методики	Діагностичні показники
1. Інтелект: – загальний; – вербальний	ТІП Тест Амтхауера	високий рівень вище середнього рівня
2. Емоційно-вольові якості: – емоційна стабільність; – високий інтелект; – щирість, доброта; – сміливість; – проникливість; – дипломатичність; – самостійність; – ентузіазм; – наполегливість	Тест Кеттела Ф0-187-А	С+ В+ А+ Н+ N+ Q ₁ + Q ₂ + F+ Q ₃ +
3. Спрямованість	Тест Айзенка	екстраверсія
4. Професійна спрямованість		С+, К+
5. Комунікативні та організаторські здібності	КОС-2	високий рівень високий рівень
6. Вища нервова діяльність, рухливість	ПНН	вище середнього рівня

СОЦІАЛЬНИЙ ПРАЦІВНИК

Загальна характеристика професії

Професія «соціальний працівник» є складовою частиною поняття «соціальна робота». Перші спроби запровадити спеціалістів, безпосередньо спрямованих на соціальну роботу, були зроблені ще в 60-70-х роках минулого сторіччя. Лише у червні 2002 року Міжнародна асоціація соціальних працівників та Міжнародна асоціація Шкіл із соціальної роботи ухвалили міжнародне визнання соціальної роботи і професії «Соціальний працівник». Воно сформульоване так: «Професія «Соціальний працівник» заохочує соціальні зміни, вирішення проблем у людських стосунках, визволяє людей з метою поліпшення їхнього життя. Фундаментальними принципами у роботі соціального працівника є принципи соціальної справедливості і дотримання людських прав». Спочатку це були організатори позакласної і позашкільної роботи, педагоги-організатори житлово-комунальних служб, вихователі у клубах тощо. Але нагромаджений за останню чверть століття чималий досвід практичної роботи в соціумі дозволив сформувати нове розуміння цієї професії.

Соціальний працівник — це фахівець, на першому місці у функціональному призначенні якого стоїть вміння створювати і розвивати взаємини, що сприяють успішній професійній діяльності людей, вміння активізувати зусилля підпорядкованих йому людей (окремих осіб, груп, общини) на вирішення їхніх власних проблем, добиватися їх довір'я та вміння бути посередником і налагоджувати стосунки між конфліктуючими особами, групами, забезпечуючи міжінституціональні зв'язки. Він водночас є захисником інтересів конкретної людини, законних прав різних верств населення (дітей і дорослих), своєрідним духовним наставником, який протягом років працює з ними, здійснює соціальний патронаж, піклується про формування у них загальнолюдських цінностей.

Професійна діяльність соціального працівника спирається на кодекс етики, який є міжнародним еталоном ставлення професіонала до своїх обов'язків. Він враховує унікальність кожної особистості, її права і можливості, усвідомлення соціальним працівником відповідальності за свою поведінку в тій чи іншій ситуації, в якій реалізується його професійна діяльність. Його діяльність спрямована на стимулювання саморозвитку і самоорганізації особистості, групи, колективу, створення умов для активізації цього розвитку і реалізації творчого потенціалу своїх підопічних. При цьому, соціальний працівник зосереджує свої зусилля на виявленні і профілактику негативних проявів, а не на боротьбу з їх наслідками, забезпечуючи тим самим у соціальній роботі своєрідну превентивну профілактику різного роду соціально-психологічних і поведінкових відхилень.

Соціальний працівник покликаний сприяти розвитку особистості, створення умов найбільшого сприяння психологічного комфорту. Він допомагає людям в їх повсякденному житті, забезпечує консолідацію всіх сил і можливостей суспільства щодо конкретного громадянина, розвиваючи його активність як суб'єкта цього процесу. Тобто, соціальна допомога повинна мати активний характер і сприяти залученню до неї самих підопічних як її суб'єктів. Ця допомога спрямовується на поступове створення механізму самопомоги, що сприяє виявленню взаємної турботи і взаємодопомоги, милосердю, послабленню соціально-психологічного напруження, формуванню сприятливого мікроклімату. Побудовані таким чином форми соціальної допомоги вказують на те, що вона не носить характер благодійної подачки. Вона ґрунтується на потребах конкретної людини, співтовариства людей і реалізується за їх безпосередньої участі.

Слід відмітити, що соціальний працівник не чекає, коли до нього звернуться за допомогою. Він сам у етично допустимій формі виходить на контакт з особистістю, групою чи колективом, ставить соціальний діагноз ситуації, що склалася, вивчає соціально-психологічні особливості її учасників, вливається в коло їх інтересів, в умови психологічного і морального мікроклімату, виявляє позитивні і негативні моменти. Практика показує, що отримана інформація в процесі такої діагностичної роботи дає змогу соціальному працівнику не на словах, а на ділі забезпечити превентивну профілактику різного роду психологічних, моральних, правових відхилень.

У процесі проведення фронтальної соціальної діагностики своїх підопічних соціальний працівник диференціює їх і відповідно до виявлених проблем влаштовує їм зустріч з іншими працівниками з соціальної роботи (соціальним педагогом, працівниками служби зайнятості тощо).

Свою діяльність соціальний працівник розпочинає зі знайомства з підопічними, їх оточенням, встановлення контактів, соціальної діагностики ситуації. Він вивчає можливості мікросоціуму, його соціальний склад і виявляє рівень активності, встановлює зв'язки з установами, організаціями і стан соціальної роботи, тобто створює соціально-психологічну карту мікросоціуму. Далі вивчає пріоритети соціальної роботи й організації різноманітної діяльності у мікросоціумі. При цьому він визначає форми соціальної роботи, забезпечує її координацію, формує актив помічників, організовує безпосередню роботу з конкретними людьми (дорослими, дітьми), вивчає можливості соціальних інститутів, які мають розв'язувати проблеми здоров'я, соціально-побутового і культурного обслуговування, дозвілля молоді.

Соціальний працівник, надаючи різним верствам населення соціальну допомогу, виконує наступні провідні функції: а) організаторську (організація тієї чи іншої діяльності, дозвілля, допомога у професійній орієнтації й працевлаштуванні, соціальній адаптації і реабілітації, координація діяльності підліткових і молодіжних об'єднань, організація взаємозв'язку підопічних з медичними, освітніми, культурними, спортивними закладами і благодійними організаціями); б) прогностичну (програмування і прогнозування процесу соціального розвитку мікросоціуму, діяльність різних соціальних інститутів, що беруть участь у соціальній роботі); в) превентивно-профілактичну та соціально-терапевтичну (приводить в дію механізм попередження і подолання негативних впливів у соціально-правовому та психологічному плані, організовує соціально-терапевтичну допомогу, забезпечує захист прав людини, допомагає молоді у професійному самовизначенні); г) організаційно-комунікативну (залучає до роботи добровільних помічників, налагоджує взаємодії між різними соціальними інститутами соціальної роботи). При цьому, соціальний працівник повинен підтримувати високі моральні стандарти своєї поведінки, повністю виключати нечесні дії, дотримуватися в своїй роботі професійної етики, конфіденційності.

Відповідно до функціональних обов'язків соціальний працівник повинен знати: а) основні документи з питань розвитку освіти та виховання, соціального захисту людей, науки, культури, міжнаціональних стосунків; б) основи психології і педагогіки; в) методи психолого-педагогічної і соціальної діагностики людей різного віку та їх оточення; г) основи культурно-дозвільної та фізкультурно-оздоровчої роботи; д) основи прав і свобод людини, їх реалізації у різних сферах діяльності; е) різні форми соціально-психологічного впливу на особистість.

Крім цього, соціальний працівник повинен вміти: а) висловлювати і обґрунтовувати свою позицію з різних питань; б) аналізувати основні соціально-економічні події у своїй країні та за її межами; в) давати спеціально-психологічну характеристику особистості (ціннісних орієнтацій, інтересів, темпераменту, здібностей), оцінювати власний психічний стан, володіти найпростішими способами психологічної саморегуляції та основами психологічної діагностики; г) встановлювати контакти та вести бесіду; д) організовувати діяльність осередків соціальної роботи з різними категоріями населення; е) вільно володіти державною мовою та інше.

Місцем роботи соціального працівника можуть бути житлові будинки або спеціалізовані заклади (відділення соціальної допомоги на дому, центр соціальної реабілітації, соціальний притулок, медико-психологічна

консультація, служба зайнятості), школи, професійні училища, будинки для пенсіонерів, людей похилого віку та інвалідів, комісії у справах неповнолітніх тощо. Проте у будь-якому випадку — це спеціалісти високої кваліфікації, люди особливої делікатної професії.

Соціальний працівник за класифікацією професій відноситься до професій типу «людина-людина». Головним предметом праці професій цього типу є людина, колективи, групи людей, умови їх виховання і обслуговування, керівництва ними.

Санітарно-гігієнічні умови та безпека праці

Соціальний працівник працює як в приміщенні, так і на відкритому повітрі.

За ступенем важкості та напруженості діяльність соціального працівника належить до праці середньої важкості і високої напруженості. Робочий день ненормований і спричиняє велике інтелектуально-емоційне напруження. Враховуючи специфічний характер професійної діяльності соціального працівника, режим його роботи варіативний, гнучкий і залежить від зручності для тих, з ким він працює, пристосований до конкретних умов.

Обмеження щодо віку і статі відсутні.

Високий рівень відповідальності іноді є фактором, що призводить до емоційно-нервового напруження. Переважно навантажені зоровий та мовно-руховий аналізатори.

Працює соціальний працівник в соціально-педагогічних та соціально-психологічних підрозділах закладів освіти, охорони здоров'я, спорту, соціальних служб.

Вимоги професії до особистості працівника

Професійна діяльність соціального працівника — це створення зони довір'я між людьми, шлях до взаєморозуміння. Тому його обов'язковими якостями повинні бути психологічна грамотність, делікатність. Він повинен володіти навичками впливу не тільки на самого клієнта, але й на його оточення, ситуацію в соціумі. Людина, яка обирає цю професію, повинна бути гуманістом, володіти комунікативними та організаторськими здібностями, високою духовною, загальною культурою, почуттям такту, вміти аналізувати соціальні явища, процеси, бачити своє місце і роль у суспільному житті, мати чіткі ідеологічні та моральні принципи.

Специфіка роботи соціального працівника потребує органічного поєднання соціально-психологічних, особистісних якостей, широкої поінформованості, ерудиції, глибоких знань у соціальній роботі.

Неодмінними для фахівця є висока комунікабельність і компетентність, особлива екстравертність, «розверненість» до клієнта, здатність добре орієнтуватися в ситуаціях, швидко приймати рішення.

Підвищені вимоги професія соціального працівника пред'являє до емпатійності і делікатності, емоційно-вольової стійкості. Людина повинна мати врівноважений характер, почуття такту і гумору, поважати таємниці клієнта.

Від соціального працівника вимагається добре розвинений вербальний інтелект, доброзичливість і ввічливість, грамотно побудована мова. Він повинен бути акуратним, спостережливим, володіти соціальною інтуїцією, проникливістю, високим самоконтролем і саморегуляцією поведінки. Це люди честі і обов'язку.

Професійне навчання

Специфіка і делікатність професійної діяльності соціального працівника роблять принципово важливим ранній підбір майбутніх фахівців і надають особливої значущості їх допрофесійній підготовці, яка виявляється, насамперед, у безпосередній участі школярів і молоді у соціальній роботі.

Полегшать оволодіння професією соціального працівника глибокі знання таких загальноосвітніх предметів, як суспільствознавство, історія, українська та російська література та інші.

Професію соціального працівника можна здобути у вищих навчальних закладах педагогічного та культурно-освітнього профілю. Термін навчання — 5 років. Готують соціальних працівників і в педагогічних училищах.

Соціальний працівник повинен знати основи соціальної та педагогічної психології, основи педагогіки соціальної роботи, загальні та вікові індивідуально-психологічні особливості людей різних вікових категорій. Крім цього, він повинен знати основи законодавства, медицини, сучасної економіки і права, соціології, культури і мистецтва, релігії, вітчизняну і зарубіжну літературу.

Знання, які отримує соціальний працівник у процесі професійної підготовки, дають йому можливість працювати соціальним педагогом, менеджером з надання послуг, консультантом, викладачем, вести приватну справу тощо.

Заробітна плата та перспективи зайнятості

Заробітна плата соціального працівника визначається штатним розкладом, залежить від рівня кваліфікації. Працюючи у державних структурах (соціальна служба для молоді, служба зайнятості), соціальні працівники отримують статус «Державного службовця» і певний ранг, від якого залежить надбавка до основного заробітку. Існують надбавки за стаж, а також премії. Можлива робота у приватному секторі, де заробітна плата обумовлюється контрактом при прийомі на роботу і становить комерційну таємницю.

Висока професійна кваліфікація, навички спілкування з людьми, широкий кругозір, знання психології і педагогіки, етики, медицини, права надають широкі можливості соціальному працівнику у працевлаштуванні. З покращенням соціального захисту людей і розширенням соціальної сфери, потреба у фахівцях цієї професії буде зростати.

Соціальний працівник може працювати соціальним педагогом, організатором виховної роботи у школі, професійному училищі, вести приватну справу, займатися викладацькою роботою. Ризик безробіття — мінімальний.

Психограма професії соціального працівника

Професійно важливі якості	Психодіагностичні методики	Діагностичні показники
1. Професійна спрямованість	Тест Голланда	C+, K+
2. Особливості нервової системи: – сила; – врівноваженість; – рухливість	Тепінг-тест Тест Стреляу	сильна середня висока
3. Спрямованість	Тест Айзенка	екстраверсія
4. Інтелект: – загальний – вербальний	ТПП Тест Амтхауера	високий рівень високий рівень
5. Оперативна пам'ять	ОП — 1	високий рівень
6. Мислення: – аналітичне; – логічне	«Числові ряди»	високий рівень
7. Емоційно-вольові якості: – емоційна стабільність; – вимогливість; – щирість, доброта; – сміливість; – проникливість; – ентузіазм; – дипломатичність; – довірливість; – самоконтроль; – ввічливість; – відповідальність	Тест Кеттела 16 ФО — 187-А	C+, B+, A+, H+, Q1+, Q2+, Q3+, E+, F+, L-, M+, G+
8. Комунікативні й організаторські здібності	КОС-2	високий рівень

УЧИТЕЛЬ

Загальна характеристика професії

Людина, як суспільна істота, завжди відчувала потребу здобувати знання, тобто вчитися та передавати іншим власні набутки, тобто вчити. Велич педагогічної праці здавна усвідомлювалась суспільством. Засновник наукової педагогіки Ян Амос Коменський звеличив учителя словами, проголосивши, що вище цієї посади немає під сонцем.

На вчителя покладена велика відповідальність — виховання дітей. Свою роботу вчитель проводить за трьома основними напрямками. Перший — виховання і навчання дітей, яке здійснюється, перш за все, на уроках, а також під час позакласної роботи. Другий — тісний зв'язок з сім'єю учнів, робота з батьками. І третій — постійне удосконалення своєї професійної майстерності. Компетентність у різноманітних галузях знань, широка культура — умови успіху в роботі вчителя. Тому йому необхідно багато читати, цікавитися всіма подіями, що відбуваються в країні і за кордоном. Однією з основних форм удосконалення професійної майстерності — самостійна робота зі спеціальною літературою, вивчення передового педагогічного досвіду колег.

Учителі середніх навчально-виховних закладів (загальноосвітніх шкіл) є найбільш численною категорією педагогічних працівників. Від учителя значною мірою залежить планомірне безперервне відтворення та розвиток інтелектуального та культурного рівня суспільства, утримання науково-технічного потенціалу країни на належному рівні, залежить, зрештою, і майбутнє країни.

Педагогічна діяльність характеризується певними освітніми ситуаціями, які повинен організовувати будь-який учитель з метою створення в класі розвивального середовища. Основними з них є:

- мотивація учнів на реалізацію тієї чи іншої роботи, діяльності;
- самостійна, мотивована навчальна робота учнів, діяльність (самостійне здійснення різних видів роботи, в процесі яких відбувається формування вмінь, понять, уявлень, — пошук потрібної інформації, проектування і реалізація своєї діяльності й усвідомленість мети роботи та відповідальності за результат);
- здійснення учнями самостійного вибору (теми, рівня складності завдання, форм і способів роботи тощо);
- наявність групової проєктивної роботи учнів (визначення тем і проблем, розподілення обов'язків, планування, дискусія, оцінка і рефлексивне обговорення результатів);
- оцінювання, що дозволяє і допомагає учню самому оцінювати рівень своїх досягнень і вдосконалювати їх.

Специфіка професійної діяльності вчителя обумовлена його громадським призначенням.

Учитель діє як посередник між суспільством і підростаючим поколінням, йому довіряють Людину в період, коли вона найбільш придатна до навчання і виховання. Вплив на формування особистості учня відбувається через приклад власного ставлення вчителя до роботи, колег та учнів, розмаїття подій та явищ оточуючого світу, а також через спеціальні виховні педагогічні дії щодо організації позитивних стосунків між учнями в процесі навчання і в позашкільному житті. Це досить складне завдання і саме його вирішенням визначається справжня педагогічна майстерність.

Щоб стати справжнім фахівцем педагогічної справи необхідно:

- мати глибокий інтерес до предмету та процесу викладання;
- набути ґрунтовної підготовки з циклу фундаментальних дисциплін, предметів психолого-педагогічного циклу, теорії та методики викладання;
- володіти мистецтвом цілеспрямованого творчого спілкування з учнями, методами та прийомами регулювання їхньої поведінки;
- вміти аналізувати результати власної роботи та вносити відповідні корективи;
- постійно вивчати вдалий педагогічний досвід та підвищувати власну кваліфікацію.

Основними компетенціями сучасного вчителя є:

- уміти вчитися разом зі своїми учнями, самостійно заповнювати свої освітні прогалини;
- уміти займати експертну позицію стосовно компетенцій, які демонструються учнями у різних видах діяльності, й оцінювати їх за допомогою відповідних критеріїв;
- уміти планувати й організувати самостійну діяльність учнів (визначати цілі й освітні результати дитини мовою вмінь, оцінювати навчальний процес, включаючи учнів до різних видів роботи і діяльності, враховуючи їх нахили, індивідуальні особливості й інтереси, мотивувати учнів, включаючи їх до різноманітних видів діяльності, що дозволяють їм напрацювати потрібні компетенції);
- уміти помічати нахили учня і відповідно до них визначати найбільш прийнятні для нього навчальні матеріали чи сферу діяльності;
- володіти проектним мисленням, вміти організувати учнів і керувати групою проектною діяльністю;
- володіти дослідницьким мисленням, уміючи організувати дослідницьку роботу учнів і керувати нею;

- використовувати систему оцінювання, що дозволяє учням оцінювати свої досягнення;
- уміти здійснювати рефлексію своєї діяльності і поведінки, уміти її організувати в учнів у процесі навчальних занять;
- уміти організувати понятійну роботу учнів;
- уміти проводити заняття в режимі діалогу і дискусії, створювати атмосферу, в якій учні хотіли б висловлювати свої сумніви, думки і точки зору на предмет, що обговорюється, дискутувати не тільки між собою, але і з учителем, розуміючи, що власна точка зору може бути також піддана сумніву і критиці;
- володіти комп'ютерними технологіями і використовувати їх у процесі навчання.

За класифікацію професій Є.О. Климова професія вчителя відноситься до професій типу «людина — людина».

Санітарно-гігієнічні умови та безпека праці

Професійна діяльність учителя належить до напруженої розумової праці. Обмежень щодо статі та віку професія не має. Обов'язки вчителя з успіхом виконують як чоловіки, так і жінки, молодь і люди, збагачені життєвим досвідом.

Нормативне педагогічне навантаження вчителя складає 18 учбових годин на тиждень, однак за рахунок додаткових занять, перевірки зошитів і контрольних завдань, проведення факультативної виховної роботи робочий день вчителя збільшується. Працює вчитель в одну або дві зміни, йому надається щорічна відпустка на 56 календарних днів, найчастіше влітку.

Учитель під час проведення занять майже завжди рухається. Розумове та емоційне напруження, підвищена уважність супроводжують його працю при підготовці до занять і під час їх проведення.

Працює вчитель у закритому приміщенні (клас) або спеціалізованому кабінеті школи, до його послуг учительська кімната.

Учителі постійно перебувають під медичним наглядом, проходять медичну комісію згідно з наказом Міністерства освіти і науки.

Учитель має бути добре обізнаним з правилами пожежної безпеки, вміти надавати першу долікарську медичну допомогу, безпечно користуватися електрифікованою та обчислювальною технікою, проєкційною аудіо та відео апаратурою, пультами дистанційного управління.

Вимоги професії до особистості працівника

До особистості учителя висуваються дуже високі вимоги. Специфіка функцій професійної діяльності вчителя вимагає органічного поєднання

особистісних та професійних якостей, широкої освіченості, а тому підготовка такого фахівця ґрунтується на тлі практичного людинознавства. Професійні стандарти, вимоги до таких фахівців базуються на кодексі етики та професійних умінь.

Щоб бути висококваліфікованим фахівцем, учитель має володіти певними професійними якостями, основними серед яких є:

- доброзичливе і зацікавлене ставлення до учнів;
- готовність сприймати конструктивну критику від колег і учнів, здійснюючи корективи у своїй діяльності;
- власна думка про соціальну ситуацію й оточуючий світ, здатність поділитися нею з учнями;
- уміння утримуватися від ролі «криниці мудрості і знань»;
- розуміння інших людей, які мають інші цінності, інтереси і здібності;
- уміння бути відкритим для будь-яких думок учнів з питань, що обговорюються;
- уміння спокійно реагувати на в'їдливі зауваження на свою адресу;
- уміння ділитися з учнями своїми думками і почуттями;
- демонстрування компетентної поведінки — власної відповідальності за результат, здатність до кооперації, діалогу тощо;
- досконале знання свого предмету і демонстрування захопленості ним;
- використання чіткої, зрозумілої, гнучкої мови з образними висловленнями.

Професія вчителя вимагає від людини доброї підготовки з обраного предмету (навчального матеріалу), знання його наукових засад, орієнтування в історії відповідної науки та зв'язках з іншими науками. Методична підготовка вчителя передбачає засвоєння шляхів, методів та методик викладання, в тому числі використання педагогічного досвіду, наприклад, у галузі застосування в навчанні комп'ютерної техніки.

Для виконання професійних обов'язків залежно від їх складності, місця роботи необхідним є рівень освіти — бакалавр, спеціаліст, магістр.

Обираючи професію вчителя слід враховувати власні сили і можливості, здібності, оскільки не кожен може за своїми індивідуально-психологічними і психофізіологічними якостями та властивостями стати успішним спеціалістом цього фаху. Так, професія вчителя пред'являє певні вимоги до сенсорно-перцептивної сфери людини, основними з яких є: високо розвинена чутливість усіх відчуттів, розвинене сприймання, високий рівень концентрації, переключення і розподіл уваги, координація рухів, високий рівень самоконтролю, швидкість реакцій. Що до інтелектуаль-

ної сфери, то професія вчителя вимагає високого рівня розвитку оперативної, довготривалої і короткочасної пам'яті, високого рівня розвитку теоретичного, словесно-логічного мислення. Учителю необхідне вміння грамотного мовлення, добра дикція, високий рівень загального інтелекту з перевагою вербального інтелекту. Вимогами до емоційно-вольової є: емоційна стабільність, впевненість у собі, високий самоконтроль і саморегуляція, вміння діяти швидко і рішуче.

Учитель має бути носієм високого рівня культури. Йому притаманні інтелігентність, володіння науково-гуманістичним світоглядом, володіння системою знань і уявлень про Людину як про істоту духовну, соціальну, вміння аналізувати сучасну політичну і соціально-економічну ситуацію, володіння знаннями про інформаційні процеси в природі і суспільстві.

Носіям цієї професії має бути властива гуманістична професійна спрямованість: усвідомлення самоцінності особистості, неповторності й індивідуальності, усвідомлення особистої і соціальної значущості професії.

Основними якостями, які забезпечують успішність професійної діяльності учителя є:

Здібності	Особистісні якості, інтереси і схильності
<ul style="list-style-type: none"> • викладацькі здібності; • ораторські здібності; • організаторські здібності; • вербальні здібності; • комунікативні здібності; • добре розвинена пам'ять; • емоційна стійкість; • високий рівень розвитку розподілу уваги; • психічна й емоційна урівноваженість; • здібності до співчуття; • сила волі; • високий рівень інтелекту; • сильна, рухлива нервова система 	<ul style="list-style-type: none"> • схильність до роботи з дітьми; • уміння зацікавити своїм задумом, «повести» за собою; • висока ступінь особистої відповідальності; • самоконтроль, терпимість, урівноваженість; • інтерес і повага до іншої людини; • прагнення до самопізнання, саморозвитку; • цілеспрямованість; • артистизм, тактовність; • вимогливість до себе і до інших; • спостережливість; • допитливість

Професійне навчання

Отримати професію вчителя можна в педагогічному коледжі (навчання на базі повної середньої освіти — 3 роки) або в педагогічному інституті, університеті (навчання на базі освіти, отриманої у коледжі — 1,5 року, на базі повної середньої освіти — 5 років).

Абітурієнти зараховуються на навчання за результатами незалежного оцінювання. Навчання здійснюється у денній та заочній формах. Навчання можливе за кошти державного бюджету та на контрактній основі.

Після закінчення навчання і складання державних іспитів випускник отримує диплом про присвоєння кваліфікації спеціаліста, бакалавра, магістра (після закінчення магістратури).

Протипоказання до навчання та професійної діяльності

Професія вчителя складна, тому тим, хто мріє про неї, слід обов'язково враховувати свій стан здоров'я.

Якщо випускник школи, ліцею вступає до коледжу, педінституту, університету і має значні вади опорно-рухового апарату або розлад функцій нервової системи, то навіть отримавши необхідні знання він не зможе присвятити себе роботі з дітьми.

До основних медичних протипоказань до навчання та оволодіння професією вчителя, окрім вищенаведених, належать наявність захворювання туберкульозом, інфекційних захворювань, вад мови.

Головними обмеженнями щодо оволодіння професією вчителя з боку індивідуально-психологічних і психофізіологічних особливостей є: невисокий рівень розвитку розподілу, переключення та концентрації уваги, низький рівень абстрактно-логічного, наочно-образного мислення, емоційна нестабільність, відсутність такту, відповідальності, доброзичливості, принциповості, самоконтролю, наполегливості у досягненні мети.

Підвищення кваліфікації

Залежно від стажу роботи і рівня кваліфікації, майстерності вчителів присвоюється відповідна категорія (друга, перша, вища).

Учителю вищої категорії може бути присвоєна кваліфікація старшого вчителя або вчителя-методиста. За особливі заслуги і вклад у розвиток педагогічної науки за наявності друкованих праць за поданням Міністерства освіти і науки учитель може одержати звання «Заслужений учитель України».

Заробіток та перспективи зайнятості

Заробітна плата вчителя залежить від рівня кваліфікації, досвіду роботи і нараховується відповідно до тижневого навантаження.

Розмір оплати праці (ставки) підвищується залежно від категорії, відпрацьованого стажу, причому до педагогічного стажу зараховується час навчання в навчальному закладі.

До встановлених ставок додається доплата за перевірку зошитів, класне керівництво, ведення факультативних занять, гурткову роботу тощо.

Якщо вчитель працює у закладі недержавної форми власності, то там діють інші умови оплати праці, що обумовлюються в контракті

по найму. Заробітна плата в таких закладах висока і є комерційною таємницею.

Вірогідність працевлаштування за професією вчителя цілком реальна. З переходом країни на нові ринкові умови підвищуються вимоги до осіб, які займаються педагогічною діяльністю. Є певний ризик безробіття, що пов'язаний з недостатньою кваліфікацією та відсутністю досвіду практичної роботи у молодих учителів. Гарантію щодо зайнятості вчителям дає їх висока кваліфікація, педагогічна майстерність, а також можливість розширення сфери компетенції. Це майже завжди забезпечує отримання робочого місця в державному навчальному закладі.

Психограма професії учитель

Професійно важливі якості	Психодіагностичні методики	Діагностичні показники
1. Професійна спрямованість	Тест Голланда	C+, K+
2. Особливості нервової системи: – сила; – врівноваженість; – рухливість	Тепінг-тест Тест Стреляу	сильна середня висока
3. Увага: – концентрація; – розподіл	Тест Анфімова ВН-2	вище середнього рівня високий рівень
4. Оперативна пам'ять	ОП-1	високий рівень
5. Мислення: – аналітичне; – логічне	«Числові ряди»	високий рівень
6. Емоційно-вольові якості: – емоційна стабільність; – вимогливість; – ширість, доброта; – сміливість; – проникливість; – ентузіазм; – дипломатичність; – довірливість; – самоконтроль; – ввічливість; – відповідальність	Тест Кеттела 16 ФО-187-А	C+, B+, A+, H+, Q1+, Q2+, Q3+, E+, F+, L-, M+, G+
7. Комунікативні й організаторські нахили	КОС-2	високий рівень

КОРОТКИЙ ТЕРМІНОЛОГІЧНИЙ СЛОВНИК (ключові слова)

АГРЕСИВНІСТЬ — емоційний стан і риса характеру особистості, якій притаманні імпульсивність, активність поведінки, ефективність переживання — гнів, злість, прагнення заподіяти іншим фізичної чи моральної травми. А. може бути формою зняття внутрішньої напруги, а також формою прояву патопсихологічних особистісних процесів. В агресивному стані людина може повністю втратити самоконтроль.

АДАПТАЦІЯ — властивість людини, що характеризує її стійкість до умов середовища, виражає рівень пристосування до нього. З іншого боку, А. виступає як процес пристосування людини до умов, що змінюються. Тут важливо бачити також взаємний характер А. людини і того середовища, з яким вона вступає в регулятивні адаптаційні зв'язки в праці та житті.

АДАПТАЦІЯ ПСИХІЧНА — психічне явище, що виражається в перебудові динамічного стереотипу особистості відповідно до нових вимог оточуючого середовища.

АДАПТАЦІЯ СОЦІАЛЬНА — пристосування індивіда чи групи людей до умов та вимог соціального середовища. А. с. — це узгодження самооцінок і домагань суб'єкта з його можливостями і з реальністю соціального середовища. В процесі А. с. людина засвоює моральні норми і цінності найближчого оточення, традиції і звичаї трудового колективу, неформальних груп.

АДАПТАЦІЯ ТЕСТУ — комплекс заходів, що забезпечує адекватність тесту в нових умовах його застосування. Виділяють такі основні етапи А. т.:

- ♦ аналіз вихідних теоретичних положень автора тесту;
- ♦ переклад тесту та інструкції до нього на мову користувача;
- ♦ перевірка надійності і валідності тесту, що здійснюється відповідно до психометричних вимог; стандартизація тесту на відповідних вибірках.

АДЕКВАТНІСТЬ — точність і повнота пізнання реальності.

АКЦЕНТУАЦІЯ ХАРАКТЕРУ — надмірна вираженість окремих рис характеру особистості, яка накладає свій відбиток на її поведінку та діяльність. Залежно від ступеню прояву, виділяють А. х. явну і приховану. Явна А. х. відноситься до крайніх варіантів норми, відрізняється сталістю певних рис характеру. При прихованій А. х. риси певного типу характеру проявляються слабо або зовсім не проявляються в звичайних умовах, але можуть яскраво проявитися під впливом специфічних ситуацій.

АНАЛІЗ — мислений процес розчленування цілого на частини, виділення з нього окремих частин або окремих аспектів.

АНАЛІЗАТОР — нервовий апарат, що виконує функцію аналізу та синтезу подразників, які надходять до організму із зовнішнього та внутрішнього середовища. А. поділяються на зорові, слухові, тактильні, смакові, нюхові тощо.

АНАЛІТИЧНІСТЬ РОЗУМУ — уміння детально аналізувати факти та явища, розбиратися в справі до найменших подробиць.

АУТИЗМ — крайня форма психологічного відчуження, що проявляється в униканні індивідом контактів з навколишньою реальністю, оточенням і в поринанні у світ власних переживань.

АФЕКТ — сильний і відносно короткочасний за інтенсивністю емоційний стан (лють, жах, відчай, екстаз), під час якого знижується ступінь самовладання особистості: дії та вчинки здійснюються за особливою емоційною логікою, а не логікою розуму. А. фіксується в свідомості людини: відбитки пережитих А. можуть актуалізуватися за певних умов, посилюватися; проявляється ефект накопичення А. з наступною їх розрядкою, часом в більш гострих формах. Патологічна форма А. робить людину невідсудною.

БАР'ЄР ПСИХОЛОГІЧНИЙ — інтенсивні емоційні переживання, частіше негативного плану (сором, почуття провини, страху, занепокоєння, низька самооцінка тощо), що перешкоджають ефективному виконанню певної діяльності, спілкуванню, реалізації особистісних потенцій.

БЕЗХАРАКТЕРНІСТЬ — риса особистості, що проявляється в аморфності, відсутності «власної лінії поведінки», тобто в слабкій вираженості характеру, у відсутності цілісності та стабільності в поведінці, вчинках, діяльності, у схильності до впливів інших людей.

ВВІЧЛИВІСТЬ — поведінка людини, для якої повага до інших стала повсякденною нормою і звичним засобом спілкування з оточуючими. В. включає уважність, доброзичливість, делікатність, такт.

ВЕРБАЛЬНИЙ — термін, що застосовується в психології для позначення форм знакового матеріалу і процесів оперування ним. В. матеріал протилежний невербальному (геометричні фігури, малюнки, фотографії, чорнильні плями, предмети). Залежно від використання матеріалу розрізняють В. (визначений на основі розв'язання В. завдань) і невербальний інтелект (характеризується розв'язанням образних, конструктивних та інших завдань); В. (словесна) і невербальна інформація.

ВОЛЯ — свідомо організація і саморегуляція людиною своєї діяльності та поведінки, що спрямовані на подолання внутрішніх і зовнішніх перешкод при досягненні поставленої мети. В. проявляється у вольовому

зусиллі, у тому, щоб направити свою активність у визначеному напрямку чи загальмувати її, коли цього вимагають обставини, мета.

ГЛИБИНА МИСЛЕННЯ — уміння проникати в суть явищ, предметів, з'ясувати причини їх виникнення, передбачати їх подальший розвиток.

ГНУЧКІСТЬ РОЗУМУ — пластичність, здатність змінити плани, способи вирішення завдань відповідно до об'єктивних обставин, які змінюються.

ДЕЛКАТНІСТЬ — тонке розуміння внутрішнього світу і психіки інших людей. Д. є свідченням високої внутрішньої культури людини і професійно-важливою якістю працівників, чия діяльність пов'язана із взаємодією з людьми.

ДЕПРЕСІЯ — стан душевного розладу людини, відчуття пригніченості, песимізму, занепаду духовних сил. Виникає внаслідок психічних і загальних захворювань або як реакція на важкі життєві ситуації.

ДИПЛОМАТИЧНІСТЬ — уміння досягати поставленої мети, виявляючи тонкий розрахунок у взаємостосунках з людьми.

ДИСКУРСИВНЕ МИСЛЕННЯ — мислення, що здійснюється шляхом логічних міркувань, суджень і опосередкувань.

ДИСЦИПЛІНОВАНІСТЬ — вольове зусилля особистості, що проявляється в діях та поведінці людини відповідно до законів, норм і правил.

ДІЛОВІ ЯКОСТІ — здатність знаходити найкращий підхід до розв'язання ситуацій, що виникають, та найкоротший шлях досягнення мети, самостійно мислити та оперативно приймати обґрунтовані рішення, послідовно й ініціативно забезпечувати їх виконання.

ДОВІЛЬНА УВАГА — увага, що виникає внаслідок поставленої мети, свідомо спрямовується і регулюється особистістю. Д. у. потребує чималих зусиль. Тому тривала її підтримка веде до втоми.

ДОПИТЛИВІСТЬ — риса характеру особистості, що проявляється в прагненні до широти та глибини знань про навколишній світ та саму себе.

ЕКСТРАВЕРСІЯ — характеристика особистості, яка проявляється в спрямованості відчуттів, переживань, інтересів на зовнішній світ. Типовий екстраверт схильний до спілкування з людьми, комунікабельний, має багато друзів, не любить самотності. Прагне до яскравих вражень, ризику, діє під впливом моменту, імпульсивний, дотепний в розмові, любить зміни, безтурботний, оптимістичний. Екстраверт віддає перевагу діяльності, схильний до агресивності, буває нестриманим.

ЕКСТРЕМАЛЬНА СИТУАЦІЯ — це несподівані, незаплановані і несприятливі обставини, що різко порушують та ускладнюють виконання завдань і несуть загрозу успішній діяльності або навіть життю.

ЕКСТРЕМАЛЬНІ УМОВИ — умови, що вимагають від людини напруги фізіологічних і психічних функцій, що різко виходять за межі норми. Екстремальний режим в загальному розумінні — це режим діяльності в умовах, що різко виходять за межі звичайних. Відхилення від звичайних умов діяльності вимагають підвищеного вольового зусилля, інакше кажучи, викликають напругу.

ЕМОЦІЇ — це психічні стани людини, в яких реалізується безпосереднє ситуативне переживання (задоволення, радість, страх) особистістю значимості явищ і ситуацій, що впливають на неї. У Е. проявляється позитивне або негативне ставлення особистості до певних об'єктів, сфер діяльності, до себе, інших людей.

ЕМОЦІЙНА ЗБУДЛИВІСТЬ — властивість особистості або тимчасовий психічний стан, що проявляються в легкому виникненні чітко виражених емоцій.

ЕМОЦІЙНА НАПРУЖЕНІСТЬ — напруженість, що викликається конфліктними умовами, підвищеною ймовірністю виникнення аварійних ситуацій, несподіваним або довготривалим напруженням інших видів.

ЕМОЦІЙНО-ВОЛЬОВА СТІЙКІСТЬ — здатність психіки людини зберігати високу функціональну активність і працездатність в умовах впливу стресорів, фрустраторів як в результаті адаптації до них, так і в результаті високого рівня розвитку емоційно-вольової саморегуляції.

ЕМПАТІЯ — якість особистості, її здатність емоційно відкликатися на переживання, почуття і психічні стани інших людей. Е. передбачає суб'єктивне сприйняття іншої людини, уміння поставити себе на її місце, проникнення в її внутрішній світ, розуміння її переживань, думок, почуттів. Е. зближує людей в спілкуванні, доводить його до довірчого, інтимного рівня.

ЗДІБНОСТІ — сукупність відносно стійких індивідуально-психологічних особливостей людини, які є умовою успішного виконання певної діяльності. З. — це такі властивості особистості, які відрізняють одну людину від іншої за якісними і кількісними показниками освоєння чи реалізації певної діяльності. Виділяють З. загальні і спеціальні.

ЗДІБНОСТІ ЗАГАЛЬНІ — відносно стабільні індивідуально-психологічні властивості особистості, які проявляються в освоєнні знань, в оволодінні і реалізації різних видів діяльності. До З. з. відносяться пізнавальні, психомоторні й особистісні якості і властивості людини.

ЗДІБНОСТІ СПЕЦІАЛЬНІ — індивідуальні властивості особистості, які дозволяють досягти значних результатів у конкретному виді діяльності. Кожна З. с. має свою структуру, де провідними компонентами є особливості загальних здібностей, трансформовані під впливом конкретної діяльності. До З. с. відносяться: літературні, технічні, педагогічні, музичні та ін.

ЗІБРАНІСТЬ — здатність особистості підтримувати свою психіку в стані готовності до вирішення будь-яких завдань.

ІНТЕЛЕКТ — відносно самостійна динамічна структура різноманітних пізнавальних здібностей особистості, що забезпечує їй гнучку адаптацію в мінливому середовищі та спрямоване перетворення його відповідно до поставленої мети. Головною умовою розвитку та прояву І. є діяльність.

ІНТЕЛЕКТУАЛЬНЕ НАПРУЖЕННЯ — напруження, що викликається частим зверненням в діяльності до інтелектуальних процесів.

ІНТЕЛЕКТУАЛЬНІ ЯКОСТІ — якості особистості, які визначають особливості функціонування інтелекту, тобто здатність особистості до переробки різноякісної інформації та усвідомлена її оцінка. І. я. є результатом як освіти, навчання, так і певних біологічних передумов. Дані якості носять особистісний характер і є компонентом будь-якої професіограми.

ІНТЕРСОЦІАЛЬНІ ЗДІБНОСТІ — це такі особистісні якості, що забезпечують людині успішність взаємодії з іншими людьми, розуміння й ефективний вплив на них, встановлення контактів, організацію спільних дій.

ІНТРОВЕРСІЯ — переважна скерованість психічних процесів людини на свій внутрішній світ (на відміну від екстраверсії). Людей, яким характерна І., називають інтровертами. Типовий інтроверт — розсудлива, скромна, усамітнена людина. Віддає перевагу книгам, а не спілкуванню з людьми, свої дії заделегідь планує, не любить сильних вражень, серйозний, прагне спокійного упорядкованого життя. Стриманий, зближується тільки з деякими друзями, погано адаптується. Контролює свої емоції, неагресивний, дещо песимістичний, надає великого значення моральним та етичним нормам. Інтровертам притаманна наполегливість, пунктуальність.

ІНТУЇТИВНЕ МИСЛЕННЯ — мислення, що здійснюється шляхом безпосереднього, чуттєвого пізнання предметів та явищ.

ІНТУЇЦІЯ — специфічна здатність особистості осягати істину без попереднього логічного обґрунтування, доказу; своєрідний тип мислення, за якого окремі ланки процесу мислення проходять несвідомо,

а достатньо ясно усвідомлюється лише підсумок думки — істина. І. буває досить для розуміння істини, але щоб переконати в її істинності інших, необхідні докази.

КМІТЛИВІСТЬ — властивість особистості, яка поєднує критичність мислення й готовність пам'яті. К. — це, насамперед, риса пізнавальної діяльності, здатність швидко і добре розуміти й вирішувати завдання.

КОМПЕНСАЦІЯ ПСИХІЧНА — психічний ефект компенсування недостатньо розвинутих якостей особистості, що необхідні в даній діяльності, іншими наявними і більш розвиненими. К. п. сприяє формуванню індивідуального стилю діяльності, досягненню високих результатів при різному рівні розвитку професійно важливих якостей особистості. К. п. повинна враховуватися при професійному відборі.

КОМПЕТЕНТНІСТЬ — професійне володіння знаннями і вміннями в тій чи іншій професійній діяльності, поінформованість, обізнаність, авторитетність.

КОМПЕТЕНЦІЯ — коло повноважень будь-якої певної структури чи посадової особи; коло питань, в яких дана особа досконало обізнана, володіє знаннями та досвідом для досягнення намічених цілей.

КОМУНІКАБЕЛЬНІСТЬ — потреба і здатність особистості до спілкування з іншими людьми, товариськість. Для К. людини характерні легкість налагодження контактів, здатність і вміння не розгубитися в ситуаціях спілкування, прагнення до ініціативи, лідерства в групі.

КОМУНІКАТИВНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ — здатність особистості встановлювати і підтримувати необхідні контакти з іншими людьми. До складу К. к. входить сукупність знань, умінь і навичок, що забезпечують ефективне протікання комунікативного процесу.

КОМУНІКАТИВНІСТЬ — відкритість особистості для інших, готовність спілкуватися, потреба мати контакти з оточуючими людьми.

КОНФОРМІЗМ — пристосовництво, пасивне прийняття існуючого порядку, пануючих думок тощо; відсутність власних позицій, безпринципне і некритичне слідування будь-якому взірцю, що володіє найбільшою силою тиску, беззастережне схилення перед авторитетами.

КОНЦЕНТРАЦІЯ УВАГИ — інтенсивність зосередження уваги на визначеному об'єкті та відволікання від усього другорядного. Здатність до К. у. тісно пов'язана з силою нервової системи.

КРЕАТИВНІ ЗДІБНОСТІ — такі особистісні якості, що дозволяють людині по-новому подивитися на відомі предмети, явища, побачити в них нові закономірності, зв'язки, по-новому уявити бачене, придумати дещо нове, раніше не відоме.

ЛАБІЛЬНІСТЬ — одна з основних властивостей нервової системи, що характеризує швидкість виникнення і припинення процесу збудження. Л. психічних процесів означає їх швидку зміну. Л. психіки дає можливість швидкого і порівняно легкого переключення психічних функцій людини з одного виду діяльності на інші. Поняття Л. використовується для позначення швидкості, з якою фізіологічна система реагує на подразнення і повертається у вихідний стан.

ЛАГІДНІСТЬ — риса характеру людини, яка проявляється в рівномірному, спокійному і доброзичливому ставленні до інших.

ЛОГІЧНІСТЬ РОЗУМУ — уміння мислити логічно, здатність до розумних, доказових умовиводів.

ЛЮДЯНІСТЬ — риса особистості, яка проявляється в повазі до людей, гуманності, в уболюванні за добробут і розвиток інших членів суспільства.

МЕЛАНХОЛІК — тип темпераменту. Людина цього типу характеризується неврівноваженістю, слабкістю, інертністю нервових процесів, що проявляються у високій реактивності психіки, схильності до переживань, деякої замкнутості, у хворобливому реагуванні на труднощі, невдачі, недостатній ініціативності. Їй властиві стриманість, сором'язливість, боязкість. При несприятливих умовах М. може перетворитися у замкнену, боязливу, неспокійну, раниму людину. М. ні в що не вірить і ні на що не надіється, в усьому бачить і чекає тільки погане, небезпечне. Але деякі якості М. важливі для багатьох сфер діяльності: висока психічна реактивність дозволяє йому виконувати тонку роботу, що вимагає підвищеної уваги, терпіння (робота радиста, спостерігача, гідроакустика).

МИСЛЕННЯ — психічний процес опосередкованого й узагальненого відображення в свідомості людини предметів і явищ об'єктивної дійсності в їх істотних властивостях, зв'язках та відношеннях. М. залежно від змісту тих завдань, на розв'язання яких воно спрямоване, поділяють на практичне і теоретичне.

МИСЛЕННЯ ДИВЕРГЕНТНЕ — мислення, що спрямоване на пошук багатьох варіантів вирішення проблеми.

МОТИВ — спонукальна причина дій та вчинків людини, зумовлених об'єктивними потребами. Основою М. діяльності і поведінки людини виступають потреби, інтереси, емоції, установки.

НАВ'ЯЗЛИВІ СТАНИ — хворобливі порушення психіки, що проявляються у виникненні постійно повторюваних думок, спогадів, сумнівів, уявлень, страхів, потягів або дій незалежно від волі й бажань людини.

НАДІЙНІСТЬ МЕТОДИКИ — фундаментальна характеристика методики, яка показує, наскільки стабільними є результати дослідження при

неодноразовому обстеженні одних і тих же досліджуваних. Н. м. може визначитися шляхом повторного дослідження (через точно визначений відрізок часу) і врахування коефіцієнту кореляції між результатами першого та повторного дослідження. Н. м. може визначитися і шляхом дослідження за допомогою декількох варіантів однієї і тієї ж методики, розподілу її на дві половини тощо. Надійність результатів дослідження залежить не тільки від якості самої методики, але й від процедури проведення (вона повинна бути абсолютно ідентичною в першому та другому випадках), соціально-психологічної однорідності вибірки.

НАОЧНО-ДІЙОВЕ МИСЛЕННЯ — відображення в свідомості людини зв'язків і відношень предметів та явищ, які безпосередньо включені в практичні дії.

НАОЧНО-ОБРАЗНА ПАМ'ЯТЬ — це збереження та відтворення в образах раніше сприйнятих предметів чи явищ дійсності, звуків, запахів, смаків тощо.

НАПОЛЕГЛИВІСТЬ — вольова риса характеру людини, яка полягає у здатності тривало, не знижуючи активності, незважаючи на труднощі та перешкоди, домагатись свідомо поставленої мети.

НАПРУЖЕНІСТЬ — психічний стан, що викликається екстремальними для даної особистості умовами. Н. може бути ситуативною або обумовленою індивідуальними властивостями, якостями особистості.

НАПРУЖЕНІСТЬ ПСИХІЧНА — психічний стан підвищеної активності, неадаптивності, викликаний екстремальними для даної особистості факторами і очікуванням пов'язаних з ними несприятливих ситуацій.

НЕРВОВО-ПСИХІЧНА НЕСТІЙКІСТЬ — схильність людини до нервових зривів при значній психічній чи фізичній напрузі.

НЕУВАЖНІСТЬ — нездатність особистості сконцентрувати увагу на певному об'єкті.

ОБ'ЄМ УВАГИ — максимальна кількість об'єктів, яку людина може сприймати одночасно в процесі виконання будь-якої діяльності.

ОБРАЗНЕ МИСЛЕННЯ — вид мислення, пов'язаний з оперуванням образами, що поєднує в собі чуттєві та логічні компоненти. О. м. нерідко буває пов'язане з інтуїцією, з уявою.

ОКОМІР — здатність людини точно оцінювати та порівнювати величини об'єктів, відстані до них без застосування інструментів для вимірювання. О. в багатьох професіях є професійно важливою якістю.

ОРГАНІЗАТОРСЬКІ ЗДІБНОСТІ — вміння виділяти і чітко формулювати як перспективні, так і найбільш важливі в кожній конкретній ситуації завдання, своєчасно приймати аргументовані рішення і забезпечувати їх виконання, узгоджувати свої задуми з умовами дійсності,

організовувати, координувати, направляти і контролювати діяльність. О. з. передбачають наявність у людини певної спрямованості, комунікабельності, ділової компетентності, ініціативності, самостійності, емоційної рівноваженості, психологічного такту тощо.

ПАМ'ЯТЬ — психічний процес, що полягає в закріпленні, збереженні й відтворенні в мозку того, що відбулося в її минулому досвіді. Залежно від змісту того, що ми запам'ятовуємо або відтворюємо, розрізняють П. рухову, емоційну, образну, словесну тощо.

ПОТЕНЦІЙНІ ЗДІБНОСТІ — наявні здібності, що закладені в людині, але ще не проявились у відповідній діяльності.

ПРОФЕСІЙНА ЕТИКА — норми поведінки, професійний кодекс моралі, що характерні для людей конкретної професії. Особливого значення в суспільстві набули кодекси тих професій, об'єктом діяльності яких є безпосередньо людина чи стосунки між людьми. До представників цих професій висуваються підвищені ділові і моральні вимоги. Зокрема, психологи несуть особисту відповідальність за свою роботу, постійно підвищують свою кваліфікацію та компетентність, щоб якісно виконувати свої обов'язки, працюють завжди в інтересах клієнта і обов'язково поважають конфіденційність всього, що стосується факту стосунків з клієнтом.

ПРОФЕСІЙНА ІНФОРМАЦІЯ — науково-практична система організації і проведення роботи, направленої на засвоєння особистістю інформації про професії, вимоги, що пред'являються нею до працівника, про соціально-економічні, психолого-педагогічні умови правильного вибору чи зміни професії, працевлаштування.

ПРОФЕСІЙНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ — досконале володіння інструментарієм, засобами і продуктивними технологіями реалізації функціональних обов'язків.

ПРОФЕСІЙНА КОНСУЛЬТАЦІЯ — надання особистості кваліфікованої допомоги у виборі чи зміні професії, працевлаштуванні у відповідності з її інтересами, можливостями та потребами ринку праці в кадрах. На практиці, залежно від конкретних умов, використовуються наступні основні форми П. к.: інформаційно-довідкова, первинна діагностична консультація, заключна діагностична консультація, корекційна консультація.

ПРОФЕСІЙНА МОБІЛЬНІСТЬ — здатність людини змінювати вид праці, переключатися на інші види діяльності у зв'язку з прогресивними змінами техніки і технології виробництва. У змісті П. м. можна виділити такі моменти, як вибір професії, підвищення кваліфікації, визначення умов зміни місця роботи чи професії, плинність кадрів тощо.

ПРОФЕСІЙНА ОРІЄНТАЦІЯ — комплексна науково обґрунтована система форм, методів та засобів впливу на особистість з метою оптимізації її професійного самовизначення на основі врахування індивідуально-психологічних характеристик та потреб ринку праці. П. о. включає наступні структурні елементи: професійна інформація, професійна консультація, професійний відбір (добір) та професійна адаптація.

ПРОФЕСІЙНА ПЕРЕОРІЄНТАЦІЯ — процес вибору особистістю нової професії на основі набутих професійних якостей, сформованої системи ціннісних орієнтацій, поглядів, стану ринку праці.

ПРОФЕСІЙНА ПРИДАТНІСТЬ — динамічна сукупність індивідуальних особливостей людини, необхідних і достатніх для успішного освоєння професійної діяльності й ефективного її виконання. П. п. формується в процесі навчання і трудової діяльності.

ПРОФЕСІЙНИЙ ВІДБІР — система спеціалізованих процедур вивчення й оцінки професійної придатності людини до освоєння певної професії і ефективного виконання професійних обов'язків у типових і нестандартних професійних ситуаціях.

ПРОФЕСІЙНІ ЗДІБНОСТІ — визначена структура досить стійких, але змінюваних під впливом виховання, навчання, діяльності індивідуально-психологічних якостей особистості, що визначають успішність навчання і конкретної трудової діяльності. П. з. визначаються тими вимогами, які професія пред'являє до особи працівника.

ПРОФЕСІЙНО ВАЖЛИВІ ЯКОСТІ (ПВЯ) — комплекс найважливіших індивідуально-психологічних та психофізіологічних особливостей суб'єкта діяльності, які достатні й необхідні для його успішної реалізації на нормативно заданому рівні.

ПРОФЕСІЯ — це визначений вид трудової діяльності, що виник у результаті суспільного розподілу праці і вимагає для її виконання певних здібностей, теоретичних знань і практичних навичок. П. відрізняється від посади. П. характеризує вид трудової діяльності, що вимагає визначених професійних знань і навичок, які набуваються в процесі спеціального навчання чи досвіду роботи. Посада ж визначає коло обов'язків, прав і відповідальність працівника.

ПСИХІЧНА САМОРЕГУЛЯЦІЯ — система свідомих актів, дій, спрямованих на досягнення, підтримку необхідного психічного стану, керування своєю психікою. П. с. може здійснюватися самопереконанням, самонаказом, самонавіюванням тощо, а також шляхом систематичного аутогенного тренування.

ПСИХІЧНІ ВЛАСТИВОСТІ — найбільш істотні і стійкі особливості людини, що формуються в процесі її розвитку, виховання, діяльності

і характеризують відмінності даної людини від інших людей. До таких властивостей особистості відносяться здібності, темперамент, характер тощо.

ПСИХІЧНІ ПРОЦЕСИ — найголовніші прояви психіки людини у відображенні об'єктивної дійсності. До П. п. відносяться відчуття, сприймання, пам'ять, уява, мислення, почуття, воля, мовлення, увага, емоції.

ПСИХОГРАМА — важлива складова частина професіграми, в якій подано опис психологічної характеристики професійної діяльності, сукупності індивідуально-психологічних і психофізіологічних властивостей та якостей особистості, які є для неї професійно важливими. Зміст і обсяг П. залежать від мети, з якою проводиться психологічне вивчення професії.

ПСИХОКОРЕКЦІЯ — цілеспрямований вплив на особистість з метою зміни, закріплення чи формування необхідних для неї психологічних якостей і станів.

ПСИХОЛОГІЧНА ДІАГНОСТИКА — галузь досліджень, пов'язаних з кількісною оцінкою і якісним аналізом психологічних властивостей і станів людини за допомогою науково перевірених методів, що дають достовірну інформацію про досліджуваного.

ПСИХОЛОГІЧНА ДОПОМОГА — система соціально-психологічних способів і методів, що сприяють соціально-професійному самовизначенню особистості в процесі формування її здібностей, ціннісних орієнтацій і самосвідомості, підвищенню конкурентоспроможності на ринку праці й адаптованості до умов реалізації власної професійної кар'єри. П. д. здійснюється шляхом оптимізації психологічного стану людини як наслідок повного вирішення чи зниження гостроти психологічних проблем, що перешкоджають трудовій, професійній і соціальній самореалізації. Основними методами П. д. є: психологічна, психотерапевтична консультація, психологічна діагностика, психологічний тренінг, психологічна корекція, інші індивідуальні та групові методи психологічної роботи.

ПСИХОЛОГІЧНІ ПРОТИПОКАЗАННЯ — обґрунтовані ті чи інші психічні показники (рівень розвитку якостей особистості, її психофізіологічних функцій тощо), що є перешкодою для успішної професійної чи іншої (навчальної, спортивної тощо) діяльності.

РИГІДНІСТЬ — нездатність особистості до швидкої зміни наміченої програми діяльності в умовах, коли об'єктивно вимагається її перебудова. Ригідна людина завжди відчуває труднощі при переключенні з одного виду діяльності на інший, при виникненні перешкод в програмі її діяльності чи поведінки. Для таких людей характерна нестерпність

до невизначеності, стереотипність мислення в діяльності, абсолютизація авторитетів і опір будь-яким змінам.

РИЗИК — ситуативна характеристика діяльності, що полягає в невизначеності її результатів та можливості негативних наслідків у випадку невдачі. В психології Р. — активне надання суб'єктом переваги небезпечному варіанту дій над безпечним.

РІВЕНЬ ДОМАГАНЬ — оцінка людиною своїх можливостей в діяльності та поведінці. Р. д. може бути адекватний до можливостей і неадекватний (завищений чи занижений).

РІШУЧІСТЬ — якість особистості, яка проявляється в її здатності не боятися труднощів, перешкод в роботі, приймати самостійні рішення і відстоювати їх.

РОЗПОДІЛ УВАГИ — здатність людини концентрувати увагу не на одному, а на двох чи більшій кількості об'єктів. Р. у. дозволяє людині одночасно виконувати декілька дій чи слідкувати за декількома процесами, не втрачаючи при цьому жодного з них із поля зору. Р. у. має велике значення для професій операторського профілю.

САМОВИЗНАЧЕННЯ — наявність визначеної життєвої і професійної позиції, а також уміння чітко й ясно сформулювати і викласти її для інших.

САМОВІДДАНОСТЬ — готовність жертвувати особистими інтересами заради досягнення спільної мети.

САМОВЛАДАННЯ — якість особистості, що проявляється в здатності зберігати внутрішній спокій, контролювати свої почуття, діяти розумно та виважено в складних життєвих ситуаціях.

САМОКОНТРОЛЬ — здатність людини до усвідомленої регуляції власної поведінки і діяльності з метою забезпечення відповідності їх результатів поставленим цілям, пред'явленим вимогам, нормам, правилам.

САМОКРИТИЧНІСТЬ — риса характеру людини, яка проявляється в здатності бачити і визнавати власні недоліки, помилки.

САМОЛЮБСТВО — почуття власної гідності, поєднане з особливою чутливістю до думки про себе оточуючих людей.

САМООЦІНКА — оцінка особистістю самої себе, своїх можливостей, властивостей, місця серед інших людей. С. — основний структурний компонент самосвідомості. Відноситься до ядра особистості, є важливим регулятором поведінки. С. може бути адекватною і неадекватною (завищеною чи заниженою).

САМОРЕГУЛЯЦІЯ — спрямованість уваги, свідомості, волі індивіда на досягнення максимальної ефективності своєї власної діяльності, уміння і досвід контролю за своїм станом і діяльністю.

САМОСТІЙНІСТЬ МИСЛЕННЯ — уміння людини висувати нові ідеї, пропонувати власні шляхи їх реалізації.

САНГВІНІК (ТИП ТЕМПЕРАМЕНТУ) — людина комунікабельна, жвава, рухлива, незлоблива, в будь-якій ситуації почуває себе як вдома, має багато друзів. С. характеризується високою психічною активністю, працездатністю, енергійністю, багатством міміки, швидким темпом мови. Прагне до частоті зміни вражень, швидко відгукується на навколишні події, легко пристосовується до нових умов життя. С. — продуктивний працівник, але лише тоді, коли в нього багато цікавих справ, тобто коли є постійне збудження.

СЕНСИТИВНІСТЬ — характеристика органів чуття, яка проявляється в їх здатності тонко і точно сприймати, розрізняти і вибірково реагувати на слабкі стимули, що мало відрізняються один від одного.

СЕНСОРНА НАПРУЖЕНІСТЬ — напруженість, що викликається неоптимальними умовами діяльності сенсорних та перцептивних систем і виникає у випадку великих труднощів у сприйнятті необхідної інформації.

СЕНСОРНЕ ПЕРЕВАНТАЖЕННЯ — максимальне навантаження інформацією з боку оточуючого середовища, яке тільки може витримати людина.

СЕНСОРНИЙ — чуттєвий, пов'язаний з відображенням дійсності за допомогою відчуттів та сприйняття.

СЕРЕДОВИЩЕ ЗОВНІШНЄ — сукупність соціальних і фізичних умов, в яких розвивається особистість, соціальна спільність.

СИЛА НЕРВОВОЇ СИСТЕМИ — властивість нервової системи витримувати довготривалі і великі навантаження.

СПЕЦІАЛЬНІСТЬ — конкретний, історично усталений вид трудової діяльності, що систематично виконується спеціалістом в межах певної професії.

СПЛКУВАННЯ — зв'язок між людьми, в процесі якого виникає психічний контакт, що проявляється в обміні інформацією, взаємопереживанні, взаєморозумінні, взаємному впливі.

СТАНДАРТИЗАЦІЯ ТЕСТУ — уніфікація, регламентація, приведення до єдиних норм проведення й оцінок виконання тесту. В тестовій ситуації єдиною незалежною перемінною є особистість, яка проходить тестування.

СТАНДАРТИЗОВАНЕ СПОСТЕРЕЖЕННЯ — спостереження за поведінкою людей, що проводиться в наукових цілях і припускає наявність визначеної схеми спостереження, в якій відображено те, що

потрібно спостерігати, яким чином його вести і як подавати результати спостереження.

СТАРАННІСТЬ — риса характеру особистості, яка проявляється в сумлінному, ретельному виконанні певного виду діяльності і своїх обов'язків.

СТІЙКІСТЬ УВАГИ — здатність особистості тривалий час спрямовувати увагу на певний об'єкт.

СТРЕС — стан максимального психічного напруження, що виникає у людини в процесі діяльності або поведінки під впливом несприятливих, значних за силою і довготривалістю зовнішніх і внутрішніх специфічних дій, умов середовища. Розрізняють С.: емоційний (ситуація психічної напруги) і фізичний (сильна втома, охолодження, перегрівання, підвищений шум тощо), гострий (екстремальна ситуація) і хронічний (затяжний конфлікт, втрата близьких тощо).

СТРЕСОВИЙ СТАН — емоційний стан напруги, що виникає при загрозі, перевантаженнях, необхідності приймати швидкі і відповідальні рішення.

СТРЕСОГЕННІ ФАКТОРИ — несприятливі фактори (стресори), що викликають в організмі людини стан стресу — напруження. Розрізняють фізіологічні С. ф. — надмірне навантаження, висока чи низька температура, больові стимули, забруднення повітря тощо. Психологічні С. ф. — це фактори, що діють сигнальним значенням — погрозою, небезпекою, образою, інформаційним перевантаженням тощо. С. ф. можуть мати як позитивний, мобілізуючий, так і негативний дезорганізуючий вплив.

СУМЛІННІСТЬ — риса характеру особистості, яка проявляється у старанному виконанні будь-якого виду діяльності. Сумлінна людина не просто виконує задану роботу, а виконує її на високому якісному рівні, прагне вчасно досягнути найбільшого ефекту.

СХИЛЬНІСТЬ — стійка спрямованість людини на зайняття певною професійною діяльністю. Наявність схильностей впливає на формування професійних здібностей.

ТАКТ — почуття міри, що підказує людині найделікатнішу лінію поведінки у ставленні до когось, чогось; уміння особистості поводитись належним чином, виявляючи повагу до інших і зберігаючи почуття власної гідності. Тактовність має бути нормою у стосунках між людьми в їхньому повсякденному житті.

ТЕМПЕРАМЕНТ — індивідуально-психологічна характеристика людини, що проявляється у силі, напруженості, швидкості та врівноваженості перебігу її психічних процесів. Розрізняють встановлені ще

Гіпократом чотири основних типи Т.: сангвінік, флегматик, холерик та меланхолік.

ТЕСТУВАННЯ — процес і результати застосування тестів та інших психодіагностичних методик для вивчення й оцінки психології та поведінки людини.

ТИПИ ВИЩОЇ НЕРВОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ — комплекс особливостей вищої нервової діяльності, що характеризується співвідношенням сили, рухливості і рівноваги процесів збудження та гальмування. Виділяють чотири основних Т. в. н. д.: сильний врівноважений рухливий; сильний неврівноважений; сильний врівноважений інертний; слабкий. Т. в. н. д. надають певних рис поведінці і діяльності людини.

ТОЛЕРАНТНІСТЬ — терпимість до різних поглядів, зовнішніх впливів, виносливість щодо дії несприятливих емоційних факторів, психічна стійкість за наявності фрустраторів і стресорів.

ТОНУС — рівень активності і характеристика емоційної складової психічного стану людини.

ТОЧНІСТЬ ПСИХОДІАГНОСТИЧНОЇ МЕТОДИКИ — здатність даної методики досить точно оцінювати рівень розвитку у людини тих психологічних якостей і властивостей, для діагностики яких вона призначена. Чим більше різних градацій рівня розвитку даних якостей дозволяє отримувати методика, тим вона точніша.

УВАГА — форма психічної діяльності, що проявляється в переважній спрямованості свідомості людини на визначений об'єкт чи явище, при одночасному абстрагуванні від інших, в результаті чого вони відображаються більш повно, чітко, глибоко, ніж інші. До числа характеристик У. відносять ряд властивостей і якостей: концентрація, розподіл, стійкість, об'єм, переключення. Розрізняють мимовільну і довільну У. Мимовільна У. пов'язана з проявом орієнтувального рефлексу. Вона проявляється без зусиль волі, несвідомо. Довільна У. пов'язана зі свідомим наміром сконцентруватись на якомусь явищі, об'єкті; вона потребує вольового зусилля і передбачає досягнення поставленої мети.

УПЕВНЕНІСТЬ — почуття відсутності сумнівів, побудоване на набутому досвіді і, передусім, здобутих раніше знаннях.

УПЕРТІСТЬ — це безглузда наполегливість, неухильне слідування прийнятому рішенню навіть тоді, коли людина усвідомлює, що воно нерозумне.

УЯВЛЕННЯ — наочний образ предметів чи явищ (подій), що виникає на основі минулого досвіду людини шляхом його відтворення в пам'яті або в уяві.

ФЛЕГМАТИК — тип темпераменту. Люди цього типу темпераменту характеризуються низьким рівнем активності поведінки, нові форми якої виробляються повільно, але є стійкими. Ф. характерні повільність і спокій в діях, міміці, мові; рівність, постійність почуттів і настрою. Наполегливий і завзятий «трудівник життя», Ф. рідко виходить з себе, не схильний до афектів; розраховувавши свої сили, доводить справу до кінця; рівний у стосунках, у міру комунікабельний, не любить базікати (молоти язиком). Залежно від умов Ф., в одних випадках, може характеризуватись позитивними рисами: витримка, глибина думок, постійність, обґрунтованість вчинків тощо, в інших, навпаки, — в'ялість, бідність і слабкість емоцій, схильність до виконання лише звичних дій.

ФРУСТРАЦІЯ — психічний стан людини, що виникає при її зіткненні з непереборними перешкодами (наявними чи удаваними) на шляху досягнення значимої мети. Ф. може виражатися в агресивності, грубості, задрісності, самокатуванні, байдужості до оточуючих або «зганянні зла» на інших.

ФУНКЦІОНАЛЬНИЙ СТАН ЛЮДИНИ — це інтегральний комплекс наявних характеристик тих функцій і якостей людини, які прямо або опосередковано обумовлюють успішне виконання діяльності.

ХАРАКТЕР — сукупність стійких основних психологічних властивостей людини, що накладають відбиток на всі її дії та поведінку і виражають індивідуальну своєрідність особистості.

ХОЛЕРИК — тип темпераменту. Люди цього типу характеризуються підвищеною збудливістю, активністю. Їм властиві різкість і нестримність рухів, сила, імпульсивність. Захопившись справою, Х. схильні діяти «з усіх сил», надміру виснажуватися. Темперамент проявляється в ініціативності, енергійності, принциповості. Х. характерні дратівливість, афектність, нестриманість, запальність, нездатність до самоконтролю при обставинах, що викликають суттєву емоційну реакцію.

ЦИНІЗМ — безсоромність, нахабність, груба відвертість; зухвально-презирливе ставлення до загальноприйнятих норм моральності та пристойності.

ШВИДКІСТЬ МИСЛЕННЯ — здатність людини швидко приймати правильне рішення у короткий термін у непередбачуваних ситуаціях. Ш. м. є професійно важливою якістю для таких професій, як льотчик, водій, оператор тощо.

ШКАЛА ОЦІНОК — числова система, що дозволяє розподіляти сукупність об'єктів, які вивчаються, за рівнем вираженості загальної для них властивості. Такий розподіл ґрунтується на суб'єктивних оцінках даної властивості.

«Я» — поняття, що використовується в психологічних теоріях як позначення особистості, її свідомої оцінки при взаємодії з зовнішньою і внутрішньою реальністю.

«Я» ІДЕАЛЬНЕ — сукупність уявлень, що відображають те, ким людина хотіла б бути, або те, ким, на її погляд, вона може бути, зважаючи на притаманні їй якості.

«Я» РЕАЛЬНЕ — уявлення, яке складається у людини про саму себе на основі особистого досвіду.

СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Гарбер Е.М. Методика профессиографии / Е.М. Гарбер. — Саратов, 1992. — 196 с.
2. Иванова Е. М. Основы психологического изучения профессиональной деятельности / Е.М. Иванова. — М. : МГУ, 1987. — 208 с.
3. Климов Е. А. Как выбрать профессию / Е. А. Климов. — М. : Просвещение, 1990. — 159 с.
4. Котелова Ю.В. Очерки по психологии труда / Ю.В. Котелова. — М. : МГУ, 1996. — 120 с.
5. Методи психодіагностики в системі профконсультації. — К. : ДЦЗУ, 2000.
6. Методи психодіагностики у системі професійної консультації. — Кн. 2. — К. : ДЦЗУ, 2002.
7. Основы професіографії : навч. пос. / С. Я. Карпіловська, Р.Й. Мітельман, В.В. Сиявський та ін. — К. : МАУП, 1997. — 148 с.
8. Платонов К.К. Проблемы способностей / К.К. Платонов. — М., 1972. — 312 с.
9. Професіограми і професіокарти. — Кн. 1-8. — К. : ДЦЗУ, 1998-2000.
10. Романова Е.С. Психологические основы профессиографии / Е.С. Романова, Г.А. Суворова. — М. : МПГУ, 1990. — 182 с.
11. Сиявський В.В. Психологічні основи профорієнтаційної професіографії / В.В. Сиявський. — К. : ІПК ДЦЗУ, 2010. — 89 с.

Наукове видання

Віталій Васильович Синявський

**ПРОФЕСІОГРАМИ І ПСИХОГРАМИ ПРОФЕСІЙ
ПЕДАГОГІЧНОГО СПРЯМУВАННЯ**

Методичний посібник

(українською мовою)

Технічний редактор *О. М. Корнілов*

Комп'ютерна верстка *В. М. Яценко*

Редактор *О. В. Цимбаліст*

Оформлення обкладинки *К. А. Бобровницька*

Видано державним коштом. Продаж заборонено.

Підп. до друку 17.10.2014. Формат 60х90/16.
Папір офсетний. Друк офсетний. Ум. др. арк. 5,2.
Замовлення № 2648. Наклад 300 прим.

Поліграфічно-видавничий центр ТОВ «Імекс-ЛТД»
Свідоцтво про реєстрацію серія ДК № 195 від 21.09.2000.
25006, м. Кіровоград, вул. Декабристів, 29
тел./факс (0522) 22-79-30, 32-17-05
E-mail: design@imex.kr.ua